

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Ṿa-yiḳra

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 595 [1834 oder 1835]

טי מ'ישודק

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8888

קדושים יט

תרגום אשכנזי קם

יט (א) דער עוויגע שפראך
פֿערנער צו משה וויא
פֿאלגעט: (ב) רעדע מיט דער גע-
מיינדע דער קינדער ישראל'ס,
זאגע איהנען נעהמליך איהר
מיסט הייליג זיין. דען איד
דער עוויגע אייער גאָטט, בין
היי

יט (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה
לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל-כָּל-עַדְת
בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
קְדוּשִׁים תְּהִיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה
אלהיכם

תרגום אונקלוס

ר ש י

יט (ב) דבר אל כל עדת בני ישראל.
מלמד שנאמרה פרה זו
בהקל מכני שרוב גופי תורה תלוין בה:
קדושים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן
העבירה

יט (א) וּמְלִילֵי עַם מִשָּׁה לְמִימְרֵי: (ב) מְלִיל
עַם כָּל בְּנֵי שְׂפָא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִימַר
לְהוֹן קְדִישִׁין תְּהוֹן תְּהוֹן אַרִי קְדִישׁ אֲנִי
אלהכון

ב א ו ר

בהם, אפסר שהיא אזהרה על היחיד העובר בסתר, ואס הוא על הב"ד, וזהיר בעבור טומאת
הארץ שאס יטמאו בהם טמא הארץ, כנ"ל (פסוק ב"ח): אני ה' אלהיכם, פראנו בראש הענין:
יט (ב) עדת בני ישראל, מלמד שנאמרה פרה זו בהקל, מפני שרוב גופי תורה תלוין
בה, מפי רש"י ז"ל, וכן הוא בת"כ, ולדעתי הטעם לפי שכל המלות שנאמרו בפ'
זו עד וידבר הסמוך כל ישראל חייבין בהן, ולא נתיחד בה מכוה לכהנים לבדן, ולפי שהן גופי
תורה, ורובם נוהגים בכל שעה לשמרה ולעשותן, נאמרה בהקל, ואמר עדת ישראל, כי
מלת עדת נופל על הכנסיה כלה בשמחנותין כלם לדבר אחד ועל דעת אחת כמו שנאמרו (פרש'
ד' י"ג): קדשים חחיו, מלת קדושה היא ההתעלות על דבר הפסות ממנו, ויש קדושות הרבה
בו הנזר מן התאוות הנקלות מאד, כמו תועבת הזמה, והמאכלים האסורים, נקרא קדוש,
שנאמר והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' (לקמן ב' כ"ו), וזה כתוב בסוף העריות ומאכלות
אסורות, ויש מתקדש מאלה, ויכרו קשה במותר לו, שטוף בביאת נשיו הרבות, ויהיה בסובלי
יין ובזוללי בשר, וידבר דברי נבלה, ורמב"ן ז"ל קראו נבל בדרשות התורה, ויש מתקדש גם מאלה,
ויבליח זמנו בדברי חול ובל ענינו לאסף ולכנוס ועל עבודה רבה אשר לו, וימעט בהגיון חור' ומשנות
אמת, וכן יש קדושה למעלה מקדושה, עד שאפסר שיזכה להתקדש למדוי, עד שלא יתוש לכל מקרי
העולם העונות והרעות, כי לכו קדוש ומתרום על הכל, ודבק באלהיו, וכמו שזכרה תורה (פרשה
כ"א ו'), ואס אפרש בעו"ה, ולכן סתמה תורה ואמרה קדושים תהיו, כל אחד נפי כחות נפשו,
יהיה פרוש ונבדל מפחיתות יצרו הרע בטבעו, ויתגדל ויתרום עליו, ויפה פי' רש"י ז"ל
קדושים תהיו הוו פרושין מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מולא גדר ערוה אתה
מונח קדושה, פי' דבריו לפי שהעריות יכר לב האדם נוטה אליו מאד, מי שפרוש מהן, בידוע
שיס בו בח קדושה ורוממות, ולכן נכתב קדושה אלל עריות, וכן יתקדש משאר הפחיתות
שהיכר נוטה אליהן: כי קדוש אני ה' אלהיכם, באמרו והלכת בדרכיו (דברים כ"ט ט'), ואמרו
ז"ל

ה מ ע ר

יט (ב) קדשים תהיו, יפה אמר הרב המבאר כי יש קדושה בטהרת הנפש וקדושה בנפש
המעשה, ולזה מבאן ועל פסוק ז' יזכיר תמיד שתי קדושות האלה רלופות, ויקדים
קדושת הנפש לקדושת הגוף, כי היא קודמת גם בזמן גם במעלה כנודע; אמר איש אמו ואביו
תיראו, שהוא יראת ההתרומוות ותלויה בנפש, ואחר כן את שבתותי תשמורו שהוא השמירה
במעשה; אל תפנו אל האלילים, איסור הפנייה במחשבה, ואלקי מסכה לא תעשה לך, אזהרת
המעשה, אמר וכי תזבחו וגו' לרובונכם תזבחו, והיא שיביא את קרבנו בחפץ גמור ורוח נכון
(וכמו שנבאר) ואח"כ ביום זבחתם יתבל. כי קדוש אני, בת"כ, לומר שאס אתם מקדישים
עלמיקם

תרגום אשכנזי

קדושים יט

הייליג . (ג) איין יעדער האבע
עהרפֿורכט געגען פֿאטער אונד
מוטטער, אונד בעאבאכטע
מינע רוהעטאגע; איך, דער
עוויג

אלהיכם: (ג) איש אמו ואביו
תיראו ואת שבתתי תשמרו אני

יהוה

תרגום אונקלוס

ר ש י

אלהכון: (ג) גבר מן אִמיה ומן אבוי תהון
בחלין וית יומי שבִּיא די לי תמרון אָנא

העבירה שכל מקום שאתה מולא גדר ערוה
אתה מולא קדושה . אשה זונה ומללה וגו'
(ויקרא כ"א) אני ה' מקדשכם . ולא יחלל
זרעו אני ה' מקדשו (שם) . קדושים יהיו

אשה זונה ומללה: (ג) איש אמו ואביו תיראו . כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוט .
ומדרשו

ב א ו ר

ז"ל מה הוא קדוש אף אתה היה קדוש, ולכן היא מלוא סתומה כי כוללת מיני קדושות רבות
כמו שאמרנו, וכל אחד מישראל חייב בקדושות המפורשות בתורה, כמו קדושת העריות, וקדושות
מאכלות אסורות, ואותן שאינן מפורשות כלילות במאמר קדושים תהיו, ומייב בהן כל אחד
כפי כח נפשו, והקדושה דרך השם הוא, לא בעבור דברים שהן פסיתיות כי הוא שוכן עד מרום
וקדש, ועלם לאין חקר גם מדרכי הקדושים, אלא אעפ"י שעשה הכל בחכמה, ויחד בכל
הדברים תקות קבועות, גם בקדש דרכו לעשות נפלאות נגד חקות הטבע, כמו שעשה רבות
למען ישראל במצרים ועל הים ובמדבר גם בארץ ישראל, וכנה חייבים אתם להתקדש נמשכנה
ובמעשה נגד טבע לבצבס, לשמור תורותי ומלותי שהן בקדש, על כן אמר אלהיכם כמו אנכי
ה' אלהיך, ובחרנוהו ברצונו בפ"י ס' חכמת שלמה (פרשה ט"ו ח'): (ג) איש אמו ואביו
היראו, החל בעיקר הראשון, שידעו כי האדם נברא בכלם אלהים, ושחן לדתו מקרה בלתי
הנהמה אלא בהשגחת השם, שחבר נשמה עליונה בגוף, להיות נפש חיה תחת השמש, וזהו
חוקו, בין בטוב לו בין בבר לו, כי יש תקוה ואחרית לנפש האדם, ויום הנגמול על כל דרכי
האדם ומעשיו, ולפי שאבותיו שותפין ביצירתו, ועל ידם נעשה החסן העליון, וכמו שאמרנו
קדמונינו ז"ל לכן חייב במוראם ובכבודם, אבל המכחיש במעלת כלם האדם ובהשגחת יוצרו עליו,
אין מקום לכל התורה ולכל המצוות, גם לא יירא את אבותיו משקול דעתו, כי אין דעת האדם
מכרעתה, שאם תאמר ייראם ויכבדם לפי שילדוהו וגדלוהו והטיבו עמו, לא יקימה רק מי
שחי חיים טובים, אבל בני עניים העטופים ברעב מנעוריהם, ובאשר גדלו שלחם אבותם מעל
פניהם, ומתגוררים בארצות בחוסר כל ובחורים מות מחיים, אינו טובה יכירו לאבותם, ואמרו
אבותינו להנחתם כוונו, ואוי לנו כי ילדונו, אבל היא מלות ה' בדרך הקדש, על כן אמר בדברות
שניות כבד את אביך ואת אמך כאשר נודך ה' אלהיך (דברים ה' ע"ו), כלומר לא משקול דעתך,
אלא בעבור שנויתך לעשותה, ולפי שקדושת המשנה הזאת, יסוד התורה והמנוח בלה,
הקדימהו לכל, וכן חתם בה והאמת לרעד כמוך, ושם אפרש: איש, כל איש מכם תיראו אביו
ואמו, זהו לפי פשוטו, מפ"י רש"י ז"ל, וגם יש בו מדרש חכמים הובא בפשוטו: תיראו, יראת
כבוד, כמו שאמרנו ז"ל איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו,
כמו

ה מ ע ר

עלמיכם מעלה אני עליכם באילו קדשתם אותי, ואם אין אתם מקדישים עצמיכם, מעלה אני
עליכם בא"י לא קדשתם אותי, או אינו אלא אם מקדישים אותי הריני מקודש ואם לאו אינו
מקודש, ת"ל כי קדוש אני, בקדושתו אני בין אם מקדישים אותי ובין אין מקדישים אותי ע"כ,
והוא דרוש נכון, ותהיה הוראת מלש כי, כמו וסלח לעווננו כי רב הוא, אע"פ שרוב הוא,
ועוד כוונה, וכן גם באן קדושים תהיו לקדש אותי, האף כי מנלעדי זה קדוש אני אלקיכם .
(ג) איש אמו, לדגתי נכונים דברי המפרשים שנשנו עיקרי עשרת הדברים אך, ביתר ביאור,
וכמו

עוינע, אייער גאטט! (ד) האל-
טעט אייך ניכט צו דען געטצען,
אונד

האלילם

תרגום אונקלוס

ר ש י

י י אלהכון: (ד) לא תתפנו בחר מעון

ודחלו

ומדרשו אין לי אלל איש אשה מגין כשהוא
אומר תיראו הרי כאן שנים אס כן למה
נאמר איש שהאיש ספק בידו לעשות אבל
אשה רעות אחרים עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אס לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את
אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאס לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני
ששדלתו בדברים: ואת שבתותי תשמרו. סמך שבת למורא אב לומר אף על פי שההרתך על מורא
אב אס יאמר לך תלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל מצות: אני ה' אלהיכם. אתה ואביך
חייב' בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. אי זהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו
ולא יסתור את דבריו. ואיהו כבוד מאביל ומסקה מלביש ומועיל מב יס ומוליא: (ד) אל תפנו אל
האלילים

ב א ו ר

כמו את ה' אלהיך תירא (דברים י' כ'), שמדבר על יראת רוממות, ובאמרם ז"ל הקיש מורא
אב ואס למורא המקום, וכבר יסדנו בספר גן נעול (בית א' חלון ט') שכל לשון מורא
שאין לפניה או לאחריה אות מ"ס, כלם על יראת כבוד ורוממות: ואח שבחתי השמרו,
זה העיקר השני, שידעו כי השם ברא את העולם מאין נבחו הגדול, ונתן לכל דבר חוקו כפי
משפט חכמתו, ולכן אס ירבה יוכל לשנות מעשיו, והן הן דרכי הנפלאות לעינינו, כי מה'
לא יפלא דבר, ומי שמנחם בזה כופר בתורת ישראל, שמלותיה נוסדות על הנפלאות, והעיקר
מצות השבת, כי אות היא כי שבת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וכמו שאמרו (חולין דף
ז' ע"א), גם כל המועדים נלמטו על זכר נפלאותיו אשר עשה, ולכן אחר איש אמו ואביו תיראו
סמך ואת שבתותי תשמרו, וכן סמכן בעשרת הדבר': השמורו, במחשבת הלב, וכן כל
שמירה שבמקרא, כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית ל"ז י"א) ויורה על חנינות הדבר,
כמו שזמר הונו שלא יאבד, כן האדם שומר בלב מה שמסקה נפשו בו והשומר עושה, בדרך
ושמרתם ועשיתם (דברים ד' ו'), ומורא האבות במחשבת הלב, גם נמעשה לא יסתור דבריו
ולא יבחו וכמ"ס, וכן שמירת השנחות במחשבת הלב, גם נמעשה שלא יחלל אותם: אני
ה' אלהיכם, אני ירתי עולמי בחכמה, ואני ירתי רוח אדם בקרבו, ולפי שאני אלהיכם
עושה נפלאות למענכם, וקדשתי אתכם לי, לויתי אתכם לקדש שנחות, ולירוא האבות:
(ד) אל תפנו אל האלילים, זהו העיקר השלישי, שידעו רוממות השם כי מרום וקדוש הוא,
ויאמינו בו בדרך אמת, ואל ישחשבו במחשבתם לפנות אחרי האלילים, ומלת אלילים הכפל
מן אל, ונופל על כל דבר שאינו במציאות ואין בו מועיל, וראיה הן רופאי אליל כלכם
(איוב י"ג ד'), על כן הוא אחד משמות הע"ז, כמו כי כל אלהי העמי' אלילים (תהלים
נ"ו ה') ועל כן אשחבו שאין האזהרה הזאת לבד על עבודת אלילים, שא"כ אין מקומה אחר
מורא

ה מ ע מ ר

וכמו שיבוא, אולם לא שמר הסדר אולי להראות שאין קדימה במצות ואין לאמר לכל הכתובה
בראשונה הכי נכפדה היא, וכמאמר חכמינו ז"ל הוי זהיר במצוה קלה נבחרה שאי אתה יודע
מתן סכך של מצות (אבות פירק ב' משנה א'). תיראו, בדברות אמר כבוד, ובאן הוסיף היראה
הפנימית, והיא כי מעשי אבותיו יהיה רכויים בעיניו ולא יהרהר אחריהם, ומה נאמרו אמרי
חז"ל כאן הקדים אב לאס וכו' כמו שהביא רש"י ז"ל. ואח שבחתי השמורו, למעלה אמר
זכור את יום השבת, ובאן הזהיר על השמירה, שהיא לדעתי בדרכה לרוב על העשיה לשמור
ולעשות, ומענין זה בדברות האחרונות שמור את יום השבת (ועיין מ"ס בהמעמר לספר דברים
במדת ואתחן טס). (ד) אל תפנו, הוא מענין לא יהי' לך אלהים אחרים, אך שבאן הוסיף
שנס

תרגום אשכנזי

אונד טאַמט אײך קײנע אַבגעט-
טער אױם ערץ; אײך דער
עױגע אײער גאַטט! (ה) ווען
אײהר פֿרײדענמאַהל דעם עױ-
גען צו עהרען האַלטעט, זאָ
האַל-

קדושים יט

הַאֵלִילִים וְאֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשׂוּ
לְכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (ה) וְכִי
תִזְבְּחוּ זִבְחַ שְׁלָמִים לַיהוָה

לרצונכם

תרגום אונקלוס

וְדַחְלָן דְּמַחְכָּא לֹא תַעְבְּדוּן לְכוּן אָנָּא יְיָ
אֱלֹהֵינוּ: (ה) וְאֲרִי תַחֲסוּן נְכֶסֶת קוּדְשֵׁין

קדם

תעשו לעצמכם זבחי שלמים עושין לכם הרי כבר נאמר לא
יהי' לך (שמות כ') לא שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרא' ואלא ללמד שלא
תהא

ר ש"י

האֵלִילִים. לעבדם. אֵלִילִים. לשון אל
כלא הוא קטוב: ואלהי מסכה. תחילתן
אֵלִילִים הם אם אתה פונה אחריהם. סופך
עושה אותם אלוהות: לא תעשו לכם. לא
תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וא"ת לא תעשו
יהי' לך (שמות כ') לא שלך ולא של אחרים: (ה)

ב א ו ר

מורא אבות ושבת, אבל כוללת גם קדושת מחשבת אדם באמונתו, שיהיה הכל בדעת נכונה
כפי הדעות שקבל מפני התורה והנביאים והחכמים והתולדות הנאמנות שיזוילא מהן בשקול
דעתו, ולא יפנה לבדו אחר ההבלים ודברי סבלות שיאמינו בהן הסכלים ועקשי לב, ונבללה
כל ההבלים שיקראו בלועזי (אבערגוויבען), שאין להן יסוד בדעת האדם, והדבק בהן לסוף
יחשוב תועה על ה', כמו שיתבאר, וזהו מה שאמרו רבותינו אל תפנו, אל מדעתכם: חפשו,
בלב, כמו ואם יפנה לבדך (דברים ל' י"ז), אשר לבדו פונה (שם כ"ט י"ז): ואלהי מסכה
לא תעשו לכם, מסכה היא של כסף וזהב שהם נתיבים בדפוס, והן הללמים, וזכר מסכה
ולא פסל עץ ואבן, וכמו שזכר בעשרת הדברים, כי שם זיהיר על ע"ו גמורה, וכאן שנ
על ראש המקרא, שזיהיר על מחשבת אֵלִילִים, שנכללן דמיונות והבלים, ולפי שזה השם
לעשות דמות כרוכים מזהב, שמה ידמה איזו מחשבת הבל, ויעשה מסכה לשם גבורה על כן
זיהיר על המסכה, וכל שכן פסילי עץ ואבן, ויתפרש מלת לכם כפשוטו, אעפ"י שכפי מחשבתו,
עושה לבדוד השם, וכן אלהי מסכה לא תעשה לך (שמות ל"ד י"ז), עם המתמין בה' ידבר,
וסמך לו שמירת שבת ומועדים כמו כאן, וכן לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו
לכם (שם כ"ב), הכל על טעם אחד, וממקרא זה אנו למדין שהפונה אל מחשבות הבל, לסוף
ישחש גם בעיקר ויעשה מסכה, וקרוב לזה אמרו רבותינו בת"כ, גם רש"י ז"ל פירש תחלתן
אֵלִילִים הם, ואם אתה פונה אחריהם, סופך עושה אותם אלוהות: אני ה' אלהיכם, נשגב
ממחשבות כל חושב, גם בהר סיני לא ראיתם כל תמונה: (ה) וכי תזבחו, זהו העיקר הרביעי על
קדושת המלות, שידעו כי מעשהין נשגבים ממעשים הללו בענמן כשנעשים בחולין, ולכן יעשו בדעת
נכונה ובהדרת קדש, וכל המכות עיקר הכל בנות הלב והמחשבה הנכונה, כזמרים ז"ל רחמנא
לבא בעי, אבל לפי שאין בכלן גם אצת שתפסל בכוונה של הבל או שיענש על המעשה בעבור גנות
המחשבה לבד הפגול, שאם חשב בקרבן מחשבת חוץ לזמנו האוכל ממנו אפילו בזמנו חייב ברת,
לכן זכר אותה כאן בעניני הקדושות: זבח שלמים, מפורש (לעיל ג' א'), ודין פגול וזותר
וזהו

ה מ ע מ ר

שגם לחשוב בעניני ע"ו אסור, וכן כתב הראב"ע אל תפנו אפילו בלב להסתכל. ואלהי מסכה,
הוא מענין לא תעשה לך פסל, אך שגא לרבות כאן אזרה על עשייה סתמית, כי לדעת הרמב"ן
הכוונה בלא תעשה בדברות הוא אך למען עבדם, ולא חשב זה בכלל הלצוין נאמרו שיעקר
המלה לא על העשייה רק על הצבודה (עיי' ספר השמות להרמב"ם) ואיסור עשייה בא מכא
לאו דכאן, ואף לדעת הרמב"ם שגם נאסרה העשייה, הנה שם היא אך לעושה ע"ו לעצמו,
וכאן הזכיר גם על העושה לאחרים אפילו לעב"ם, וכן אמרו בקפרא העושה ע"ו לעצמו
עובר

ק ד ו ש י ם י ט

לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבַּחְהוּ: (ו) בְּיוֹם זְבִיחַכֶם
יֹאכַל וּמִמַּחֲרַת וְהַנּוֹתֵר עַד-יוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בָאֵשׁ יִשְׂרָף: (ז) וְאִם

האכל

תרגום אישכנזי קסב

האלמעט עם זא, דאם עם
איך צור גנאדע אנגענאמען
ווערדע. (ו) אן דעם טאגע אייע-
רעם פריידענמאהלס, אונד
טאגס דארויף, מאג דאפאן
געגעסען ווערדען, וואס אבער

בין אויף דעם דריטטען טאגע איב יוג בלייבט, ווערדע פערברענגט. (ז) האט אבער אים

דריט

ר ש י י

תרגום אונקלוס

תהא זביחתן אלא ע"מ ליאכל בתוך הזמן
הזה שאס לקבוע להס זמן אכילה הרי כבר
נאמר אס נדר או נדבה זנת קרבנו וגו'
(ויקרא ז'): לרצונכם תזבחוהו. תקילת
זביחתו תהא ע"מ נחת רוח שיהא לכם

קדם יי לרעוא לכון תכסוניה: (ו) ביומא
דיחנכים יתאכל וביומא דבתרוהי וד: שתאר
עד יומא תליתאה בנורא יתוקד: (ז) ואם
מתאבלא

לרצון שאס תזבנו עליו מזבחת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצונכם. אנפיי"לימנטו זהו לפי
פשוטו. והביתנו למדו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שריד שיתכוין לשחוט: (ו) ביום
זבנכם יאכל. כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: (ז) ואם
האכל

ב א ו ר

נוהג בכל הקרבנות, אכל זכר שלמים, שנשרן נאכל לבעלים ולכל אדם ובכל העיר, גם קלים
מקרבן תודה, שאינו נאכל אלא ביום קרבנו, ויבוא להדמותו לבשר חולין, על כן חייב כאן
על אכילתן ברת אס חשב לאכלן חוץ לזמנו, וכל שכן תודה, ויותר קדשי קדשים שאינו נאכלין
אלא לזכרי כהונה לפניו מן הקלעים: לרצונכם תזבחוהו, תהא כוונתכם שיהא לרצון לכם,
שתערב לה' מנחתכם, ותזבחו בם בקדושה כמזות ה' המפורש בכתוב הסמוך, וכן יקריב אותו
לרצונו לפי ה', ומבואר למעלה (פרשה א' ג'), וכן פי' רש"י ז"ל: לרצונכם, אנפאלומינטו
בלע"ז, [כמו אפאלומנט, בל"ח (בעוענפטיגונג, ווההוגעפאלונג)] זהו לפי פשוטו, אכל
רש"י ז"ל פי' לרצונכם, שיהא תמימים לסמיכה ולכל מזבטיו של קרבן וכמו שפירש והולך
ואינו רואה שזכרו בענין זה: (ו) ביום זבנכם יאכל, זהו פירוש של לרצונכם תזבחוהו, שתזבנו
בלבנכם שנשחט בדרך הקדש לאכול הבשר ביום זביחתו, או ממחרת אס אינו יכול לאכול כלו
ביום ההוא, אכל הנותר ממנו עד יום השלישי, אעפ"י שזוהו טוב למאכל, לא יאכל עוד
ממנו, כי ישרף באש, זהו פשוטו של מקרא, וכן אמרו רבתינו, שלא בא ללאד אלא שלא
תהא זביחתו אלא ע"מ לאכול ממנו תוך הזמן הזה, שאס לקבוע להן זמן אכילה כבר נאמר
ואס נדר או נדבה וגו' (לעיל ז' ט"ז): יאכל, מזה מן המובחר: וממחרת, אס לא יכלת
לאכלו כלו ביום ראשון, ומלת מחרת אינו נוסף רק על היום בצד השמש במרומים, אכל יום
הנאמר בקרבנות כ"ד שעות, לכן ביום זבנכם עם הלילה שלחרינו, ולא כן מחרת, וכבר
דברנו על זה (לעיל ז' ט"ז): באש ישרף, בצקר של יום השלישי: (ו) ואם האכל יאכל, כבר
נאמר

ה מ ע מ ר

עובר משום שני לאוין. (ה) לרצונכם תזבחוהו, לפי הפשוט הכוונה, אין אדם מוכרחים לזבוח זבח
לה' אך לרצונכם תזבחו בנפש חפלה ולכ שלם לעת המוכשר, ולכן לא תקריבו אס לא תדעו
שיש לכם כל כך קרואים עד שלא יותר ממנו עד יום השלישי, ואולי גם זה כוונת הראב"ע
שכתב וז"ל ואמר תזבחו לשון רבים כי על הרוב דבר הכחוש שיתחברו אנשים על זבח אחד ע"כ.
ובענין פסול עיין מה שכתבתי לעיל (ז' י"ז).

תרגום אשכנזי

קדושים יט

דריטטען טאגע נאך דאפאן געגעסען ווערדען זאללען, זא איזט עס פֿערוואַרפֿען, אונד ווירד ניכט צור גנאדע אנגע- נאָממען. (ח) ווער דאָפֿאן איססעט, האָט זיינע שולד צו טראַגען, דען ער האָט איין הייליגטהום דעם עוויגען ענט- ווירדעט, די עזעלבע פֿערוואַן, זאלל אױס איהרער נאַציאָן אויסגעראַטטעט ווערדען. (ט) ווען איהר אייער פֿעלד ערנד-

האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה: (ח) ואכליו עונו ישא כי את קדש יהוה הלל ונכרתה הנפש ריהוא מעמיה: (ט) ובקצרכם את קציר ארצכם לא

לא (ט) ווען איהר אייער פֿעלד ערנד-

תרגום אונקלוס

ר ש י

האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחון לזמנו שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' (עס) תנהו ענין לחון למקומו יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו ת"ל והנפש האוכלת ממנו עונה תשא (עס) ממנו ולא מחבירו ילא הנשחט במחשבת חון למקומו: (ח) ואכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש בנותר גמור מדבר ובמס' בריתות למדוהו מגזרה זוה: (ז) פגול. מתועב כמו ומרק פגולים כליהם: (ישעי' ס"ה):

מחאכלא יחאכל ביומא תליחארה מרחק הוא לא יהי לרעוא: (ח) ודייכלוניה חוביה יקביל ארי ית קודשא דיי אחיל וישחיעי אינשא ריהוא מעמיה: (ט) ובמחצדכון ית חצרא

חצרא (ט) מעטו הכתוב וזה פגול. מתועב כמו ומרק פגולים כליהם: (ישעי' ס"ה):

(ט) לא

ב א ו ר

נאמר כן בפרשת לו (עס י"ז) וגם פרשנוהו, והוכחנו שכפי פשט הכתוב אינו מדבר אלא במחשבת שעיטת לאכול מזבח ביום השלישי, ולא פגול יהיה, והאוכל ממנו אפילו בתוך זמנו חייב כרת, וכן באן שאמר ואם האכל יאכל ענינו ואם נזבח להאכל ביום השלישי, וזה ההפך מן הכתוב שלפניו שאמר שישחיתו להאכל ביום זבחו וממחרת, אלא לפי שכבר נאמר עס, אמרו רבותינו אם אינו ענין לחון לזמנו, תנהו לחון למקומו, אם חשב כן בשעת זביחה הרי הוא פסול, שהאם הבדיל אכילת בשר קדש מאכילת בשר חולין בקביעת זמן אכילתו, ובקביעת מקום לשחיטתו ולאכילתו, לכן מחלל בזמן ובמקום: פגול, פרשנוהו (עס עס): לא ירצה, לא יעלה לרצון לפני ה', ולא יהיה לרצונם: (ח) ואכליו עונו ישא, אעפ"י שלמדנו מבאן חון למקומו באם אינו ענין, איך אוכליו בכרת, כמו שלמדו רבותינו מן המקרא, אכל הכתוב הזה מדבר על האוכל נותר ביום השלישי, ובאוכל פגול חוץ זמנו, סתם ואמר והנפש האוכלת ממנו עונה תשא, ולמדו מבאן עון עון שחייב כרת: ואכליו, לפי פשוטו כל אחד מאכליו עונו ישא; עונו, שחשב רעה על מכות השם, והקל בקדשו, וכבר פרשנו מלת עון (לעיל ד' א'): קדש ה' הלל, דמה במחשבתו כמו שאין רע לאכול בשר חולין ימים רבים, כל זמן שהוא טוב למאכל, כן בשר קדש, וזהו קדש ה' חלל, ולכן ונכרתה: (ט) ובקצרכם את קציר ארצכם, וזהו העיקר החמישי וזהו על קדושת הארץ, גם בדברי חול, כאשר יקלירו את קצירם, יעזבו מהן לעניים, ודבר זה נוהג לבד בארץ אשר השם שוכן בה, כמו שז"ל והארץ לא תמכר לעמיתות כי לי הארץ וגו' (לקמן ב"ה כ"ג), כן טיה על תבואת הארץ לתת מהן מתנות עניים, ומלת בקצרכם, שעל מן הקל, והיה ראוי להיות הקוף בקמן קטן, כמו שאמר ראש"ע ז"ל: קציר, התבואה

לא תכלה פאת שדה לקצור
ולקט קצירה לא תלקט:
(י) וכרמך לא תעולל ופרט

ערנדטעט, זאלסט דוא דאז
ענדע דיינעם פעלדעס ניכט
פאללענדס אבערנדטען, אויך
וואס איינצעלן פאן דער
ערנדטע אבעללעט, ניכט אויפֿ
לעזען. (י) אין דיינעם וויינֿ

כרמך

בערגע זאלסט דוא קיינע נאכלעזע האלטען, אונד דיא איינצעלנען טרויבען דיינעם וויינֿ

תרגום אונקלוס

ר ש י

(ט) לא תכלה פאת שדך. שיניח פאה
בסוף השדה: ולקט קצירך. שכלי הנושרים
בשעת קצירה אחת או שתיים אבל שלש אינן
לקט: (י) לא תעולל. לא תטול עוללות
שבה והן ניכרות אי זהו עוללות כל שאין
לו

הצדא דארעכון לא תשיעי פאתא דחקלך
למחצד ולקטא דחקלך לא תלקט: (י) וכרמך
לא תעלל וניחרא דכרמך לא תלקט
לעני

ב א ו ר

התנזרה כשהיא בשולה וראויה להקצר וקראת קציר: לא תכלה, כמו ויכל משה את המלאכה (שמות מ' ל"ג), שהוא גמר הדבר, וכן לא תכלה לגמור הקציר כלו לעלמך, אלא הנז ממנו חלק לעניים, והחלק הזה יהיה בפאת השדה בסוף השדה, באחת מפאותיו, שכלן כוף שדה הן. וזה ההנדל שבין רוח ובין פאה, אנו אומרים רוח לפון רוח דרום, ואנו אומרים פאת לפון ופאת דרום, רוח לפון הוא לד לפון, כי העומד באמצע השדה משם מתחילין ארבע הרוחות, ע"ד משל כלפי פניו רוח מזרח, וכלפי אחוריו רוח מערב, ומשם הרוחות הילכים ומתפשטים תמיד, אבל פאת לפון הוא קצה הלפון של הדבר ההוא, ולכן פאת שדך הוא סוף השדה, ואילו אמר לא תקצור פאת שדך, הייתי אומר שצריך להניח לארבע הרוחות סביב השדה כלה בסופם, כמו לא תקיפו פאת ראשכם שכולל הפאות כלם, עבשו שאמר לא תכלה שהוא גמר הקציר, למדנו שקולר הכל לבד המעט שמוניח בפאה אחת, כך נראה לי, ובת"כ אמרו אין פאה אלא בסוף: שדך, לכל שדה ושדה חייב להניח פאה: לקצר, לא תגמור עם קציר הפאה, אלא הנח הפאה במחזור. ורבותינו בת"כ ובתלמוד (שבת דף כ"ג ע"ב) נתנו טעמים למה אמרה תורה להניח פאה בסוף השדה: ולקט קצירך, שכלים הנופלים בשעת הקצירה אחת או שתיים, שאינן נלקחים עם האלומה, אלא נלקטין אחד אחד וזהו ל' לקיטה, כי המאסף אוסף מלא קצו, וכן ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל: (י) וכרמך לא תעולל, לא תטול עוללות שבה, אמרו חכמים איווהי עוללות כל שאין להם לא כתף ולא נטף, ופרשוהו בתוספתא, ובת"כ רמב"ם ז"ל (הלכות מ"ע פ"ד י"ח) למה נקרא שמו עולל, מפני שהוא לשאר האשכוליו בעולל לאיש, ויראה שמדרך הבורר להניח העוללות, ואחר גמר הבכיר ישוב לקחת העוללות, והשניה נקרא מעולל, וזהו שכתב כי תבכור כרמך לא תעולל אחריו (דברי' כ"ד כ'), כמו אחר בצירך, שאם קיחת העוללות בכלל הבכיר היה אומר ולא תבכור עוללות כרמך, אבל בהיותו מעשה בפני עממו לא יפול עליו לשון בצירה, אלא לשון מעולל, וכן עולל יעוללו כגסן שארית ישראל (ירמי' ו' ט'), ומפורש אם בוכרים באו לך הלא ישאירו עוללות (עובדיה א' ה'), וכן ויעללוהו במסלות (שופטים כ' מ"ה), שהיה שנית אחר ההרג הרב הראשון, וכן בעוללות אם כלה בציר (ישעי' כ"ד י"ג), וזהו וכרמך לא תעולל: ופרט כרמך, גרגרי ענבים הנופלים מן האשכול בשעת בצירה, והוא לשון כלל ופרט שכתבתי

ה מ ע ר

(י) וכרמך לא תעולל, הוא הפיעל מנחי העין או מכפולים, וענינו כריתת העוללות, כי זה מהוראות בנין הכבד להורות על ההיפוך כמו תשיב (ענטוואורלען) וכן תשיב (ענטלוייגען), וכן תעולל להסיר העוללות (מפירוש הראב"ע), וגם בבנין הקל מלאנו בזה, כמו ושש שנים תזמור

תרגום אשכנזי

וויינבערגס ניכט אויפֿלעזען: דעם אַרמען, אונד דעם פֿרעמֿ: דען זאָלסט דוא זיא לאַסֿ סען: איך, דער עוויגע, אייער גאָטט! (יא) איהר זאָלסט ניכט שטעהלען, אויך אייער דעם אנדערן ניכטס אַבליינגען, אונד

ר ש י

לו לא כחף ולא נטף: ופרט כרמך. נרגרי עבדים הנושרים בשעת בליה: אני ה' אלהיכם. דיון ליפרע ואיני גובה מכס אלא נפשות שנאמר אל תגזול דל וגו' כי ה' יריב ריבם וגו' (משלי כ"ב): (יא) לא

קדושים יט
כרמך לא תלקט לעני ולגֵר
תעזב אתם אני יהוה אלהיכם:
(יא) לא תגנבו ולא תכחשו ולא

חשקרו

תרגום אונקלוס

לעני ולגֵר תשובוק יתהון אנא יי אלהכון:
(יא) לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו

אינש

תגנבו. אזהרה לגונב ממון לא תגנבו שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר שזייבין עליו מיתת בית דין: ולא תכחשו. לפי ש' וכחש בה (ויקרא ה') משלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל לא תכחשו: ולא תשקרו. לפי שנאמר' וגשבע על שקר ושלם קרן וחומש למדנו

ב א ו ר

שבדברי חכמים, כי באשכול נרגרים רבים, ולא קראו לקט שהרי אמר לא תלקט, לפי שבתבואות כל שבלת ימדי, אבל זו שקבוע באשכול יש לה שם פרט בעודה בו וגד האשכול כלו, וזוה שאם יפול הפרט, לא ילקט אותו, נרגיר מכאן ונרגיר מכאן: לעני, שרשו ענה וכן ענו משרש זה, והענין אחד שנפשו נענה, אלא שענו הוא בדעתו, ועני גם בעבור דלותו ושכלותו: ולגר, זה גר דק ואעפ"י שלא נאמר הגר אתכם, למדוהו בת"כ ממקרא ללוי לגר ליתום ולאלמנה מה לוי בן ברית אף גר בן ברית: העזב אהם, שב על כלם על פאה ולקט ופרט ו-וללות: העזב, הגח לפניהם והם יצאו: אני ה' אלהיכם, מקדש אתכם במלותי יותר מכל העמים: (יא) לא תגנבו, זהו העיקר הששי, והוא על דברים שבין אדם לחברו, שיתקדשו מדרכי הצדקה והחמדה, ויתדמו לדרכי השם ב"ה, שהוא לדיק וישר, ולא עולתה בו וכמו שירמוז: לא תגנבו, בממון הנחוב מדבר, ולמד מענינו ולא תגנבו שבעשרת הדברים למד גם הוא מענינו שמדבר גם על גונב נפשות, וטעם שנכתבו האזהרות בכתוב זה לשון רבים, לדעתו נגד עשיר ורש יחד, שגם רש אין לו כל מזהר עליהן, גם אם העשיר אינו מקפיד, כי המעשים בעלמין מאוסים בעיני ה', וכן מזהיר לגונב את שלו מן הגנב, אעפ"י שנוטל את שלו, אלא לריך שיוציאו מתחת ידו במשפט, וכן אמרו בת"כ בן נג נג אומר לא תגנבו את שלך מאחר הגנב שלא תראה גונב: ולא תכחשו, כבר פירשו (לעיל ה' כ"א), כגון שחבע ממנו כקדון או מלוה או אבדה, והלה אומר לא היו דברים מעולם, ושיש שני מיני כחש, והאחד אחריו אית בי"ת והשני אחריו למ"ד, וכל שמנחש את חברו בשקר נקרא מנחש. אבל רש"ש ז"ל פי' לא תכחשו, כפירת ממון המופקד בידו כדכתיב וכחש בה, לא תשקר ממין שהלוי, ותמה אני עליו כי בפירוש כתוב וכחש בעמיתו כפקדון או בחשומת יד וגו' (לעיל ה' כ"א), ותשומת יד שותפות במ"מ או מלוה, ועיקר בדברנו, ולא תכחשו אפילו כחש לו חברו במלוה, ויש ללוח פקדון ביד המלוה, אל יאמר אכחש גם אני בפקדון, ואשתלם ממנו מה שהלוייתי לו, אלא לא תכחשו, הודה לו על הפקדון, וממונך הוסיף ביד ב"ד: ולא תשקרו, השקר כולל כל מה שהיא נגד דרך החכמה, כמו שקר שנאיתי ותורתך אהבתי (תהלים קי"ט קס"ג), דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני (שם שם כ"ט), וכל מי שאינו נוהג עם חברו כהוגן הולך עמו בשקר, כמו

ה מ ע ר

תומר כרמך (להלן כ"ה ג') שענינו כריתת הזמורות, וגם תעני נטעני נעמנים (ישעיה י') (י) הוא לד-ח קלת מענין זה.

קדושים יט

תִּשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ: (יג) וְלֹא-
תִּשְׁבְּעוּ בִשְׁמֵי לַשָּׁמַיִם וְחַלְלֵתֶם
אֶת־שֵׁם אֱלֹהֵי אֲנִי יְהוָה: (יג) לֹא-
תַעֲשֶׂק אֶת־רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא-

חליו

תרגום אשכנזי קסד

נִכְט לִיגְעוּ. (יג) אִיהָר וְזָלְלַת
בִּיָּא מִינְעָם נִצְמַעוּ נִכְט
פֶּאֶלֶשׁ שׁווערען, אונד דא-
דורך דען נִצְמַעוּ דִינְעָם גֶּאָט-
טעם ענטהײליגען; אײך דער
עוויגע! (יג) דוא זאלסט
דִינְעָם נעכסטען נִכְטס פֶּאָר-
ענטהאלטען, גִכְטס רויבען;
דוא

ר ש י

למדנו עונש אזהרה מנין ל' ולא תשקרו.
לא תגזבו לא תכחשו לא תשקרו ולא
תשבעו. אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר
סופך ליבע לשבע לשקר: (יב) ולא תשבעו בשמי.
למה נאמר לפי שואמר לא תשא את שם
ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על
שם המיוחד מנין לרבות כל הכוונין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם לי: (יג) לא תעשוק.
זה

תרגום אונקלוס

אִינֶשׁ בְּחֵבְרִיהּ: (יג) וְלֹא תִשְׁתַּבְּעוּן בְּשְׁמֵי
לְשַׁקְרָא וְחַחֲלֵי יַת שְׁמָא דְאֱלֹהֵךְ אָנָּא יי:
(יג) לֹא תַעֲשׂוּק יַת חֵבְרֵךְ וְלֹא תִינְוִם לֹא

חבית

שם המיוחד מנין לרבות כל הכוונין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם לי: (יג) לא תעשוק.

ב א ו ר

כמו אם תשקרו ליוולגוני ולנכדי (בראשית ב"א כ"ג), שתלך עמי בדרך שקר להיות כפוי טובה ו
וכשהוא נבנין הכבד ענינו שבושה שקר בדבר פיו, כמו ולא תשקרו באמונתי (תהלים פ"ט ל"ד),
וכן כאן אם הנעשה לשבוע באמונתך, לא תשקרו באמונתך ובדבריך, או שמכר לו יין באמונה,
לא ימהלנו במים, וכן כל כיוצא בזה, ונכתב לשן רבים, שלא ישקר הוא במשקרו בו: איש
בעמיתו, שב על כחש ושקר, ומלת בעמיתו בארורהו (שם שם): (יב) ולא תשבעו בשמי
לשקר, כולל כל האמורים, שאם תשבעו על גנבה, או על פקדון ומלוה, ועל כל דבר
שקר שעה לו, לא תשבעו לשקר, וכן כתוב ונשבע על שקר (לעיל ה' כ"ב), כי השקר כולל כל
מה שהוא נגד דרך האמת, ונשבע לקיים השקר שהוא עושה, כגון נשבע שלא גנב, שלא
הפקיד אותו שלא הלווה שלא הבטיח לו כך או כך, הוא נשבע לשקר, וטעם תשבעו בנפול
פרטוהו (לעיל ד' ד'), וכשכחש ונשבע, או ששקר ונשבע עובר שמים, וכמ"ש רמב"ם ז"ל
(הלכות שבועות פ"א): בשמי, מפורש במקום אחר שהשבועה היא בשם ה', כאמרו שבעת ה'
תהיה בין שניהם, ובשמו תשבע (דברים י' כ'), ולמה נאמר כאן בשמי, אמרו רבותינו לפי
שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, יכול אין לי חייבים אלא על שם המיוחד בלבד, מניין
לרבות את כל הכוונין ת"ל בשמי, כל שם שיש לי: וחללה את שם אלהיך, בארנו למעלה
(לעיל י"ח כ"א), כי הנשבע בשם לשקר, מחלל שם אלהיו, שנהג בו מנהג חולין להמיר
בבדו באחת מחפציו: (יג) לא תעשוק, כל האמורין למעלה עושים בסתר, כי יראים
מבעל דינם, הגנבה בסתר, והמכחש והמשקר לפי שירא שיחייבוהו בבית דין, על כן
מכתשים ומשקרים, ואם יתחייבו שבועה נשבעים גם לשקר, והזכרים עתה עושים בחזקה,
ואין מורא בעל דין עליהם, ולכן חתם בהם ויראת מאלהיך, כי הוא העד והוא הדיין,
ואם איש זרוע אתה, אין מיד השם מליל: העשוק, העושק יעשה מן החזק לחלש, כמו והנה
דמעתי העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח וגו' (קהלת ד' א'), וכן כל עושק שנמקרא
על איש זרוע העושק את הנחשלים, ועושה בפרהסיא כמו הגולן, ולכן הם סמוכים במקרא זה,
אלא שהעושק אינו נוטל מיד זולתו, אבל כונש לעלמו מה שחייב לו, כמו כונש שכר שכיר,
וכן אמר לא תעשוק שכיר עני ואביון וגו' (דברים כ"ד י"ד), הרי שהעושק חזק, והעשוק עני
ואביון, ואין כח לו להוילאו מידו, וכאמרו ולא יקרא עליך אל ה' וגו' (שם שם י"ט), כי
קצרה ידו מהושיע לה, וכן אמרו רז"ל שהעושק הוא הכונש שכר שכיר, וכן כל כיוצא בזה,
כשם נידו מלוה או פקדון או יושב בביתו, ואינו רוכה להחזיר לו, לא בסתר ובכחש, אלא בחזק
יד הרי זה בכלל עושק, וראש"ע ז"ל שכתב לא תעשוק את רעך בסתר, אין דבריו נראין בעיני,
כי עיקר העושק כמו הגול בחזקה: ולא חגול, זהו שלוקח מידו בחזקה, כמו ויגזול את החיית

חרגום אשכנזי

דוא זאללסט דען לאהן דעם טאגלעהנערס ניכט איבער גאנצט בייא דיר בלייבען לאססען, ביז מארגען.

קדושים יט
תלין פעלען שכיר אהך עד בקר:
(יד) לא תקלל חרש ולפני עור

לא
(יד) דוא זאללסט קיינעם טויבען פלובען, קיינעם בלינדען אנטשטאם אין דען וועג לעי

חרגום אונקלוס

רשי

תביח אגרא האגרא לותך עד צפרא:
(יד) לא תלוט דלא שמע וקדם דלא חוי

זה הכונס שבר שכיב: לא תלין. לשון נקבה מוסב על הפעולה: עד בקר. בשכיר יום הכתוב מדבר שיפיתו משקעה חמה לפיכך זמן גבוי שברו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר לא תבוא עליו השמש (דברים כ"ד)

מחבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה שמוד השחר לפיכך זמן גבוי שברו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לנקש מעות: (יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מניין לרבות כל אדם ת"ל בעמד לא תאור (שמות כ"ג) א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יפא המת שאינו בחיים: ולפני עור

באור

מיד המזרי: לא חלין, תי"ו תלין לדעת רש"י ז"ל לשון נקבה מוסב על הפעולה, ולא פירשו כתי"ו של תעזוק ושל תגזול, אמר רש"י ז"ל לפי שלא מלא מלה זו אפילו בננין הכבד יולא, רק בפסוק ערום ילינו מבלי לבוש (איוב כ"ד ז'), לכן פירשו על הפעולה שיהיה עומד: פעלה פ"י ראב"ע ז"ל כמו שכירות, וכן ופעולתו לפניו (ישעיה מ' י'), ויתכן היותו דרך קצרה, והטעם שבר פעולתו, ונס' בראשית מבואר אללנו הבלל שנין לשון פעולה עבודה מעשה ומלאכה, והכלל כל לשון פעולה על הכוונה שיכוין העושה במעשהו הן טוב הן רע, ולהגדיל עון זה אמר פעלת, כלומר העני הזה שבר עכמו לעבודת אדם להחיות נפשו ונפשות אנשי ביתו, כמו שבר כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו (דברים כ"ד ט"ו), וזה נקרא פעולה: אהך, אינו חייב אלא א"כ יש בידו ואינו משלם, שלנה אהו, כמו אל תאמר לרעד לך ואוב ומחר אהך ויש אהך (משלי ג' כ"ח), אבל אם אין מעות בידו אין השכר לן אהו, וכן אמרו בגמרא (ב"מ דף קי"א ע"א) יכול אפילו אין לו ת"ל אהך שיש אהך: עד בקר, בשכיר יום הכתוב מדבר שיפיתו משקעה חמה, לפיכך זמן גבוי שברו כל הלילה, ובמקום אחר הוא אומר לא תבוא עליו השמש מדבר בשכיר לילה, שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר, לפיכך זמן גבוי שברו כל היום, לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לנקש מעות, מפי' רש"י ז"ל, והוא מדברי רבותינו ז"ל בדרייתא דת"כ ובתלמוד פירשו הדבר שאין לומר כאן בשכיר לילה, ובמשנה תורה מדבר בשכיר יום, שהרי שכירות אינה משלמת אלא בסוף, ואיך בשכיר לילה יעבור בבקר, ובשכיר יום יעבור כבוא השמש, ועדיין אינו זמן תשלומים, ודבריהם נאמנים, לא כדברי רש"י ז"ל שפי' ולא חלין, שכיר לילה, והנה המלין פעולת שכיר גם הוא אינו ירא מכ"ד, כי אומר לו לך ושוב ואין אחי, אבל לפני המקום ב"ה גלוי שעובר עברה, כמו שני פלאוין הסמוכים לו מלאחריו: (יד) לא תקלל חרש, לפי הפשט שני פלאוין כפשוטם להזהיר מהרע מאין פחד בע"ד וב"ד, כמו המקלל חרש שאינו שומע, ולא יוכל לריב עמו, והנותן מכשול לפני עור שאינו רואה, אלא ויראת מאלהיך השומע כל ורואה כל, ומזה תלמד לכל עושה רע בסתר, שאין לומר שהקפידה תורה לבד על קללת החרש ומכשול לפני עור, וכי תעלה על דעתך שמוחר לקלל שום אדם מישראל, או להכשילם, אלא כמו שאמרנו, וכן נאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמד לא תאור (שמות כ"ב כ"ז), לפי שמדרך האדם המתחייב בדין לקלל את הדיין, והמוכרח לעשות בנזרת המושל לקלל את המלך, וכן מדרך האדם להקל בקללת החרש שאינו שומע ולא מטעור בה, לפיכך פרט אלו, וכל שכן שאסור לקלל שאר בני אדם המטעורים בה: ולפני עור לא תחן מכשול, כמו ונתתי מכשול לפניו (יחזקאל ג' כ'), אבל הפקח רואה

המעמר

(יד) לא תקלל חרש, כתב הרשב"ם וטעמו כר"ש כי משקל דגש הוא (והניכ"י לתשלום) כמו עור

לא תתן מכשול ויראת מאלהיך
אני יהוה: * (טו) לא תעשו עול
במשפט לא תשא פני דל ולא

לעגון, ואנדרעו דיק פאר
דיינעם גאטטע פֿירֿטען; איד
דער עוויגע! (טו) טהוט קיין
אונרעכט אים געריכטע, פֿערֿ
שאנע דען ארמען ניכט, אונד

ענין

ההדר

אכ

תרגום אונקלוס

ר ש י

לא תשים תקלא והדחל מאלהיך אנא יי:
(טו) לא תעבדון שקר בדין לא תשב אפי

עור לא תתן מכשול. לפני הסומא בדבר
לא תתן ענה שאינה הוגנת לו אל תאמר
לו מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף
עליו ומוטלה הימנו: ויראת מאלהיך. לפי
מה שבא
שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמיט ולומר לטובה
נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם
העושה ואין אחר הבריות מכירות בו נאמר בו ויראת מאלהיך: (טו) לא תעשו עול במשפט.
מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנאמר ומוטלה חרם ותועבה ששעול קרוי תועבה
נאמר כי תועבת ה' כל עושה עול (דברים כ"ה) והתועבה קרויה שקן וחרם שנאמר ולא תביא
תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקן משקלנו וגו' (שם ז'): לא תשא פני דל. שלא תאמר עני
הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמלא מתפרנס בנקיות: ולא תהדר פני גדול. שלא
תאמר

ב א ו ר

וזאת ותובעו על מעשהו, ואינו מדבר בעור טמש, אלא שאסור להכשיל שום אדם באינו דבר
שיהיה, בהיותו בעור בדבר ההוא, שאינו מרגיש שמכיון לפרע לו, והעושה אינו ירא ממנו,
שוכל לומר לטובה נתכוונתי, וכן תרגמוהו רבותינו ז"ל אמרו ולפני עור לא תתן מכשול,
לפני סומא בדבר, בא ואמר לך בת איש פלוני מה היא לכהנה, אל תאמר לו כשרה, והיא
אינה אלא פסולה, היה נוטל ממך ענה, אל תתן לו ענה שאינה הוגנת לו וכו' אל תאמר לו
מכור את שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ומוטלה ממנו, שמא תאמר ענה טובה אני נותן
לו, והרי הדבר מסור ללב, שנאמר ויראת מאלהיך אני ה', ראו שהכל בכלל מכשול, הן
בתורה כמו הכשלתם רבים בתורה (מלאכי ב' ח'), והן בגופו והן בממונו ומלת נתינה על כל דבר:
ויראת מאלהיך, זהו יראת עונש, כדרך הכלל שכל לשון יראה שאחריו מ"ס הוא יראת עונש,
כמו שאמרנו (פסוק ב'): אני ה', רואה כל ואין מליל מירי: (טו) לא תעשו עול במשפט,
העול בכל דבר אסור, שכן אמר כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול (דברים
כ"ה ט"ז), ואמר במשפט שאינו מדבר כאן לנד בעול ממש שמרשיע כדיק ומלדיק רשע עקב
זוהר, אלא מלד החמלה או מדרך מוסר, וחזן למשפט החמלה טובה, והמוסר יקר, אבל
במשפט רע הוא, כי המשפט לאלהים הוא, ויקוב הדין את ההר, והוא שפירש לא תשא פני
דל וגו', ולכן בעל הטעמים שם המפסיק תחת גדול, כי עד כאן המאמר מחובר: לא תשא,
כמו אולי יראה פני (בראשית ל"ב כ"ח), אשר לא ישא פנים (דברים י" י"ז), ומלת פנים
רמזו עליה (לעיל י"ז י'), שנאמר על הנהגת הנפש, ונשיאת פנים הוא שמעביר על רוע
מנהגו בענין מן הענינים, ונחשב בעיניו כאילו לא פעל רעה, ומדרך בן אדם לחמול על
הדלים, המשקרים בממון, ויאמרו יסוריו מעבירין אותו על דעתו, ואם הדין עושה כן
במשפט עול הוא, כי הוא חייב לפוט כפי שורת הדין על קו הדק בלי נטיה של רחמים
וחמלה. וקרוב לזה אמרו רבותינו שלא תאמר עני הוא זה, הואיל ואני והעשיר חייבין
לפרנסו

ה מ ע מ ר

עוד וגבן ע"כ, ובאמת אסגם לא יהי מהדגושים כמו תבל והייל הנגינה מלרע בעבור התנועה
הגדולה עם נח נראה אחריה, אך לדקו דבריו שהוא מהדגושים, כי בן מלאנו לרוב שמוי הגוף
יבואו

תרגום אשכנזי

קדושים יט

הערצען! דוא קאננסט דיינעם
געכסטען פֿערווייזע געבען
(ווען ער דיך בעליידִיגט האט
נעהמליך), טראגע איהם אבער
דאז פֿערגעהען ניכט נאך.
דוא

אחיך בלבבך הוכח תוכיח את-
עמיתך ולא תשא עליו חטא:

לא

רש"י

תרגום אונקלוס

שכר ונאמן ליפרע: (יו) ולא תשא עליו
חטא. לא תלבין את פניו דברים:
לא

לא

באר

חשוא את אחיך בלבבך, שואה וזכנה הם שתי מדות הפוכות זו מזו בנפש, ואינן תלויות
בשכל ובנחירה, אלא בתולדת הנפש עלמה, ולכן נפש זאת תאהב מקלט דברים, ותשנא מקלתן,
ונפש אחרת להפך, ע"ד משל זה אוהב ערים וזה אוהב אדמה, זה אוהב מלאכה זו, וזה
מלאכה אחרת, וכן מתפשטות על כלל הבע"ח, זה אוהב סוס, וזה אוהב כלב, וכן על כלל בני
אדם, זה אוהב בעל מדות אלו, וזה בעל מדות אחרות, ולכן השואה והאהבה מיוחסים בכל
המקרא לנפש כמו שזואי נפש דוד (ש"ב ה' ח'), הגידה לי שזכנה נפשי (ש"ה א' ז'), וכן
בלם, ואינן מיוחסים ללב, שמלת לב בכל מקום נוסף על מעשה הבחירה ומשפט השכל, ואין
האדם מושל על מה שנטוע בנפשו, להפוך אהבתה לשנאה או שנאתה לאהבה, ולא יכזבו
השם על מה שאין בידנו לעשות, אלא שמשנאת נפש לא תלא תקלה לאדם השנוא לה, ולא
תשחית החמלה, כי אם יראנו נמיכר יחמול עליו ויעזרהו, לכן לא הזהירה תורה עליה,
אלא לא תשנא את אחיך בלבבך, כאן נאמר בלבבך ללמדנו שאין האזהרה על שנאת נפש,
בדרך שנאת החכמים לכסילים, ושנאת הספקים לשוטים, אלא האזהרה על שנאת הלב,
במשפט שכל הלב, אם צטנע נפשו אוהב אותו, אלא שעשה לו רעה, ושפט בלבו לשנוא אותו,
ומשנאה כזו ילאו תקלות גדולות, כמו אבשלום ואמנון שהיה בנייהם אהבת אחים, וכשהרע
לו אמנון בדבר חמר, שנא אבשלום את אמנון בלבו, וראה התקלה שיטאה מזה, וכן נאמר פעם
אחת אהבת לב, וזהו וזכנה את ה' אלהיך בכל לבבך, וגם זה במשפט השכל, שלא תחלוק
על מעשיו ועל מלותיו, וכן אמרו ז"ל בספרי בכל לבבך, שלא יהא לנך חלוק על המקום ב"ה,
וכן כתוב ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם (זכרי' ז' י'), ואיש את רעהו רעהו אל תחשבו
בלבבכם (שם ח' י"ז) וזה פי' לא תשנא את אחיך בלבבך, והדברים ברורים. ורש"י ז"ל פי'
אם נמלך רעה, לא תחראה לפניו באוהב, ובקרבו ישים ארבו, לא טוב אל תשנאהו בלבבך,
ולפרושו האזהרה גם אם מגלה שזנא הוא לו. וגם רמב"ם ז"ל דעתו כן הוא, שהרי בהלכות
(דיעות פרק ש"ו) מביא לדוגמא אבשלום שנאמר עליו ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד
טוב כי שנא אבשלום את אמנון וגו', הרי שהראה לו שנאתו, וכן שנינו אזהרו שונא כל שלא
דבר עמו שלשה ימים: הוכח הוכיח אח עמיתך, ברר לו חטאו, ודבר על לבו דברי דעת,
ללמדו הדרך הנכונה, ויודה על חטאו ויעזוב דרכו, ואם אהה עושה כן לא תשא עליו חטא
כמו שאפרש, וכולל דברים שנין אדם למקו' ובין אדם לחברו, אם הרע עמך לא תשמור עליו
שואה בלבב בעבור מעשיו, אלא הוכחהו והעמידהו על האמת, וכל לשון תוכחה שבמקרא הסמוך
אלל אדם הוא ברור דברים בדעת, עד שיודה לו שנגדו, לא על עונש ומוסר, שאינן מבררים
החטא, כי יאמר שועש שלא כדק, אבל נכתב על עונשי שמים, כי הוא לבדו ב"ה מוכיח בתוכחה
מוסר, כי לדיק וישר הוא ובוזק לב וכליות, וכן והוכיח במישור לענוי ארץ (ישעיה י"א ד'),
שיברר להם תעלומות חכמתו, כי לא יתכן לומר שיעניש לענוי ארץ, וכן בלם, ובארונו בספרנו
מעין גנים: ולא חשא עליו חטא, בעבורו, כמו כי עליך נאשתי חרפה (תהלים ס"ט ח'),

המער

הוסיף אלא הוכח תוכיח זהו על מה שעשה לך ומתוך כך יהי' שלום ולא תשא עליו חטא בלבך ע"ה

וס

ק ד ו ש י ם י ט

(יח) לֹא תִקֶם וְלֹא תִטּוֹר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶהְבֶּתָ לְרֵעֶךָ כַּמּוֹד אֲנִי

יהוה

תרגום אשכנזי קסו

(יח) דוא זאללסט דך ניכט ראָען, אויך ניכט צאָרן האַל טען געגען דיא קינדער דיינעם פֿאַלקעם; ליעבע דיינען געבֿסטען זאָ וויא דוא דך זעלבסט ליעכסט

תרגום אונקלוס

(יח) לֹא תִקֶם וְלֹא תִטּוֹר דְּבָבוּ לְבָנֵי עַמֶּךָ וְהִתְרַחַמְתִּיהָ לְחֵבְרָהּ כְּמִוֶדָּה אֲנִי

(יח) לא תקום. אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה. ואי זו היא נטירה א"ל השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנטר האיבה בלבד אע"פ שאינו נוקם: ואהבת לרעך כמוך. אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה:

ב א ו ר

כלומר בעבורך נשאתי חרפה, וכאמרו וחרפת חורפך נפלו עלי (שם שם י'), וכן ולא תשא עליו חטא, לא תשא בעבורו עליך חטא, כי עשית את שלך, הוכחת אותו ולא קבל, אבל כשלא תוכיחו אולי יהיה בך חטא, לפי שהיה בידך לתקן את אשר עות, וכן תרגם אונקלוס ז"ל ולא תקביל על דליה חונה, ובת"כ אמרו יכול את מוכיחו ופניו משתנות (פי' שתפרסם חטאו ברבים להלבין פניו, וכן פי' רש"י ז"ל ולא תשא עליו חטא, להלבין פניו ברבים) ת"ל ולא תשא עליו חטא, תרגמו תשא כמו עליו משל ישאו ומליכה (חבוקק ב' ו'), וישא משלו ויאמר (במדבר כ"ג ז'), נשאו נהרות קולם (תהלים כ"ג ג'), כלומר שלא יפרסם עליו חטאו להלבין פניו. ויש לפרש עוד ולא תשא כמו נושא עון ופגע וחטאה (שמות ל"ד ז'), שהוא ענין סליחה, שאל תמחול לו חטאו, אלא הוכיחו והשיבו למוטב, לולי מלת עליו שהיה לו לומר ולא תשא חטאו, ומליכות הזורה יולדת לכמה טעמים והכל חמת ובהלכה. (יח) לא תקם, כאשר עשה ליתן אעשה לו, אלא לא תקום מיד, ולא תטור בלבך מה שעשה לך להקס לעת אחר, כמו נוקם ה' לזריו ונטר הוא לאויביו (נחום א' ב'), כי שרשו נטר, וענינו על שימת לב על דבר, כמו ומאתים לנטרים את פרוי (ש"ה ח' י"ב), אבל רבותינו ז"ל קבלו אפי' נטר רעתו בלבד ואינו חושב להנקה, וב"ש נטירה להקס, וקבלו ג"כ שאין הב' מדבר אלא בדברים שבממון, כמו שאמרו בת"כ איזוהי נקימה אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו, למחר א"ל השאילני קרדומך, א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני, זו היא נקימה, אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה, וכן אמרו בגמרא (יומא ל"ג ע"א) והטעם לפי שאין על זה וכיולא בזה משפט ב"ד, ואם יתירו לעלמן הנקימה והנטירה, תרבה הגנאה והקטטה יום יום, ולסוף ישחת הקבוץ המדיני, ולכן הזהירה תורה להתקדש מפחיתות כאלה, אבל יחשוב זה איש רע עין ומדתו פחותה, ולמה אשור לו גם אני, אנהג עמו בנדבכת לב, ומעלמו יקח מוסר, ועם זה יתרבו השלום והאהבה, ואין כן דברים הנוגעים לגוף ולנפש, שעל רובן ישפטו הב"ד, והעשוק יביא את עושקו במשפט, ואם אי אפשר להביאו למשפט ונוקם ממנו אינו עובר בלאו, וראיה גדולה ממה שאמרה תורה בדין גואל הדם, וכפי הנראה האזהרה הזאת היא גם למלכי ישראל ולגדולי, שאם ימרדו העם, כמו שעשו ישראל לדוד במעשה אנשלים, אל יעשו כם נקמה בתוכחת חימה, ואל יטרו מעשיהם בלבנם, וזהו שאמר את בני עמד, מותר להם להלחם עם אונאייהם ולהקס מהם, אבל לא ינקמו מבני עמם, אלא יחמלו עליהם וישיבו למוטב: ואהבת לרעך כמוך, אם הכונה כדעת מרשי המקרא ז"ל שיאהב כל אדם כאשר

ה מ ע מ ר

גם בתרגום המיוחס ליונתן העתיק תחלת הכתוב כפירושו ואמר לא תמללון שיעיף (דברי חלקקות) בפומבון למיסני ית אחובון בלבבון. והרב בעל תרגום אשכנזי לא סר כלל מדרך הראש"ס, ובאמת הוא פירוש נאה ומקובל עד מאד. (יח) בני עמד, גם פה דבר הכתוב נהווה, וכמו שאמרו חז"ל אומר לו השאילני מגלך וכו', הנהוג בקרובים ובשכנים, כי באמת הנקמה והנטירה מדות פחותות הנה עד מאד ושומר נפשו ירחק מהם. ואהבת לרעך כמוך,

ליעבסט; איד, דער עויגע! מ'יהוה: (יט) את-הקתי תשמרו (יט) בעאבאכטעט מיינע גע-

בהמהך

זעט=

תרגום אונקלוס

ר ש"י

(יט) את תקומי תשמרו. ואלו הנהמתך לא תרביע כלאים

יית קימי תפרון בעירך

ב א ו ר

אוהב את עלמו, יפלא מאד שיטונו על דבר שאינו נבח שום נפש, אי אפשר שיאהב האדם את זולתו, וביותר איש נכרי לו, כאשר אוהב את עלמו, גם אין לזנות על אהבה או על שואה, שאין האדם מושל עליהן, כמו שאמרנו (פסוק י"ז), ועוד א"כ לריך שיתאבל על זרות כל זולתו, בעל זרות נפשו, וחיי חינוך חיים, שאין לך שעה שלא יראה או ישמע בנרת אחד מישראל, וכן לענין הטובה לריך שייטיב לזולתו, כל מה שייטיב לעלמו, וגם זה רעיון רוח, גם ראותי לרמב"ן ז"ל, שאמר ועצם ואהבת לרעך כמוך הסלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חנרו באהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא ר' עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חנירך, ומה שכתב בפי' מלוה זו, מעל ספרו תדרשו, ועוד הכתוב סתם ואהבת לרעך כלדיוק כרשע נחנס בסבל, וזה תמה גדול, ואם רש"י ז"ל אמר ואהבת לרעך כמוך, אם רעך הוא אם טוב הוא אבל אם הוא רשע לא כדכתיב יראת ה' שואת רע, אין לקבל פי' זה, כי המלוה כוללת לכל ישראל. ואומר חני שאין מלת כמוך כל"ה קולל בונה זו, חלף במוך פרושו הדומה לך, כמו כי כמוך כפרעה (בראשית מ"ד י"ח), דומה אהם במלתך לשעלת פרעה, אין נבון וחסם כמוך (שם מ"א ל"ט), שיה לך ודומה לך, וכן מי כמכה באלים ה' (שמות ט"ו י"א) וכן כלם, וכן באן פרושו ואהבת לרעך, שהוא כמוך שיה לך ודומה לך, שנברא גם הוא בגלם אלהים, והרי הוא אדם כמוך, וזה כולל לכל בני אדם, שבין נבראים בגלם, ועל זה אמר ר' עקיבא זה כלל גדול בתורה, ור' עקיבא עלמו שנה זה הכלל במשנתו חביב אדם שנברא בגלם (אבות פ"ג), ועוד גם אם עכשיו מרשיע, נברא בדמות אלהי' בממשלה ובנחירה, ויוכל לבחור בטוב, ועל זה אמר בן עזאי זה ספר תולדות אדם כלל גדול ממנו, לשי שבמקרא זה נאמר בדמות אלהים עשה אותו, וכן עזאי שיה זה הכלל במשנתו אל תהי בולבל אדם וכו' (אבות פ"ד) וכן אמר שלמה בן לרעהו חסר לב ואיש תבונות יחריש (משלי י"א י"ב), ופרשנו הכל בפרשנו על מס' אבות, ולריך להסתיר בלועז (ליעבע דיינען נעלסטען דער דיר גוייך חייט), ואם בן סתם הכתוב ולא פירש קצת אהבה זו, ובא הלל הזקן ופירש הדבר מה דסני לך לחכרך לא תעביד, שעל כל פנים לא תעשה לו דבר שאם יעשה לך תלטער, וזה אמת ברור שאסור לנו ללצר או לזנות שום אדם לריק או רשע, לבד על דרך המשפט או על דרך תוכחה מאהבה להשיבו לאוטב, וכמו שזיינה תורה מיתה לאוסף דם אדם, אם חנס או סבל אם לדיק אם רשע, ואמרה הטעם כי בגלם אלהים עשה את האדם (בראשית ט"ו ו'), כן הוא לענין מה דסני לך וכו', ואילו פי' כמוך שתאהבנו בעלמך, מלמד שלא נלטרך לפרשו של הלל, אלא שמייעט והקטין בדבריו כוונת המאמר. ואולם המליכה המורגלת כל"ה ק על האוהב זולתו באהבת עלמו והיא אוהבו כנפשו, כמו אהבת דוד ויהונתן, שאמר ויאהבו יהונתן כנפשו (שמואל א' י"ח א'), ואמר כי אהבת נפשו אהבו (שם ב' י"ז), ואם ממנה ידבר הכתוב, היה לו לומר ואהבת לרעך כנפשך, ומה שלא יש באהבת דוד ויהונתן, שאמר עליה נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים, אם כל ישראל חייב לאהוב כנפשו, אבל עיקר כמו שאמרנו, שאמר ואהבת לרעך נאמר סתם, ונמסר לחכמים בעלי הקבלה, גם בעל הטעמים העמיד הטפחא חת לרעך, שאילו חנר בניניה לרעך כמוך, יתפרש ריע שהוא כמוך בנדק בחכמה וביואל, לכן חנר בניניה ואהבת לרעך, שיאהב את כלם, והפירד מלת כמוך, ומצחה פרושו שהוא אדם כמוך, ולפי שהמכבד את כלם האדם, ומתבונן במעלתו מטיב לנפשו ולכל האדם, חתמה תורה הכל במלוה זו, כמו שהתחילה חיש אמו ואביו תיראו, וכמו שפרשנו (פסוק ב'), והמליכה מזוקקת שבעתים, ולא נלטרך עוד לדברי רמב"ן ז"ל שאמר שהיא הסלגה, אלא ברה היא כשמש: לרעך, כלמ"ד, והשתכל

ה מ ע ר

כבר אמר הרב המתרגם במתק שבתים ולשון רבה כדרך מבקר הנאמן, שאם גם דברי הרב

בְּהַמְתִּיקָ לָא תַרְבִּיעַ כְּלָאִים עִירָךְ

ועטצע, דיין פֿיעה זאלסט
דוא נכט אין פֿערמישטער
גאטטיג צוזאמען ברינגען,
ר ש י

תרגום אונקלוס

בְּעִירָךְ לָא תַרְבִּיב עִירוֹךְ חִקְךָ

כלאים וגו' חקים אלו גזרת מלך שאין טעם
לדבר

ב א ו ר

שכל המקומות סמוך לאהבה מלת את, כמו ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו' ה'), ויאהב
גם את רחל (בראשית כ"ט ל'), וכן כלס, וגם זה מופת על פרושו, כי את ואותו מורים
על עמם הדבר, והוא בהיות סגולה מיוחדת באהב, שבגבורה יאהבו מכל זולתו, ואין זאת
האהבה האמורה כאן אלא בעבור ענין כלל שכל אדם כמאור ובראים כללם, על כן כאן
ובפסוק ואהבת לו כבוד לא נאמר את זולתו, אלא למ"ד שעיניה דבר חובה לו, וזה משפט
הלצון בכל מקום, כמו שרש אמונה של יעמי' אחריו ב"ת, ופעמים למ"ד, והאמין בה'
(בראשית ט"ו ו'), כי לא האמין להם (שם מ"ה ב"ו), ופרשנו בפרושנו לס' בראשית, וכן שרש
כתש וכתש בעמיתו (לעיל ה' כ"א), כתש לו (מלכים א' י"ג י"ח), ובארנוהו (לעיל ה' ב'),
והמבין יבין: [ס"א"ה, כל דבריו דברי חן ושכל טוב לעיניהם, ואשרי כל השומע לתוכחתו,
אבל אין פשטות הכתובים מורה עליהם, ולדעתי שעור הכתוב כך הוא, לא תשנא את אחיך
בלבבך, הזהיר שלא לבד ישמר מעשות לרעהו כמעשה השונא, להכותו, לקללו או לעשות לו
רעה, כי אם אף בלבו ובקרבו לא ישנאו, ומלאנו שיטה השם ב"ה אף על מדות הנפש,
כי גם הן מסורות לבחירה, וביד הנבון למשול עליהן כח מכירתו, כמו שזוה לא תזמר,
(עיין מה שב' הראש"ע בבאור הדבור הזה, ומ"ג בבאורו בפ' יתרו), וכן פה על האהבה
בכמה מקומות, כגון אהבת הגר והעבד ונאמר להלן ואהבת לו כמוד, הוכח תוכיח את
עמיתך, אם גמלך רע, הוכיחנו על פניו וברר לו רעתו, ולא תשא עליו החטא שחט
נגדך, לשמרו בלבך עד יום סקדך אותו, כי אם תוכיחנו מיד, אולי יתנולל או ישוב וגם,
וע"כ תשוב האהבה בלבבם: לא תקום, לעשות לו כאשר עשה לך, ולא תעור, רעתו בדבריו
או במתשנה: ואהבת לרעך כמוד, בכל מדות ודרכי האהבה שאתה אוהב את עצמך, במדות
ודרכים ההם תאהב את אחיך, ואין הכתוב מדבר בכמות האהבה, כי אם באיכותה, וכדי
להניין זה לריד להקדים, שיש במדו' הנפש איך וכמה, כגון האהבה, כי יתכן שיאהב האדם
גם דבר שאין בו רוח חיים, ואולם אין איכות האהבה שזה בכל הדברים לא יאהב האדם
את בהמתו כאשר יאהב את בנו, ולא יאהב את חפציו וסגולותיו כאשר יאהב את אשתו,
אף לא יאהב את בספו ואת זבנו, כאשר יאהב את גופו ואת תאגתו, וכן כל כיוצא בזה,
ואף בדברים הדומים לענין איכות האהבה, יש הבדל בכמה, שהוא החזק והחולשה, ויש
שיאהב את בנו הקטן יותר מן הגדול, יאהב את גביע הכסף יותר משאר כליו, או יאהב את
סוכו יותר מחמורו, וכן כיוצא בזה, ובכל מקום שאי אפשר להטיב לשני הדברים הנאהבים,
יקדם הנאהב ביותר, והיו היתרון בכמות ובמעלת האהבה, מעתה מלות השם שנאהב את
רענו בכל דרכי האהבה אשר בהם נאהב את עצמנו, שהיא האהבה היותר נשגבה באיכות,
ובכל מקום שלא תתנגד אהבת זולתנו לאהבת עצמנו האמתית על כל הדק והיושר, מחוייבים
אנו לעשות לזולתנו כל מה שהיינו עושים לעצמנו, ואולם לא ירחיק כלל זה ההבדל בחזק
וחולשה, ואם כפי משפט הדק והיושר לא נוכל להטיב לזולתנו, מבלעדי שנוק לעצמנו נזק
בלתי ראוי, יתכן שתקדם אהבת עצמנו, כמו שארז"ל חייך קודמין לחיי חבירך, והכלל שהתורה
לא כוונה פה אל כמות האהבה, שאין לורך בו אלא במקום ההתנגדות שאי אפשר לקיים שניהם,
כי אם אל איכות האהבה, במקום שאין התנגדות בין שני הדברים הנאהבים, ואז תאהב לרעך
כמוד, ובכל דרכי ההטבה שאתה מטיב לעצמך, חתת מטיב לרעך, לא לתועלת האוהב או
הנזתו, כאשר יאהב האדם את חפציו וסגולותיו, כי אם לתועלת ועובת הנאהב, כאשר אתה
אוהב את עצמך]: (יט) את חקתי תשמרו, מלת חוק בארנוהו (לעיל ג' י"ז), שהוא ענין

ה מ ע ר

המבקר הם דברי חן ושכל טוב, אין פשטות הכתובים מורה עליהן, ובאר הוא שהכוונה לרעה,
לתועלת

תרגום אשכנזי

קדושים ים

לא תזרע בלאים ובגד בלאים

דיינען אקער ניכט מיט פער מישטעם זאמען בעזאען, אונד קיין קלייד אן דין קאמט מען

שעטנו

תרגום אונקלוס

לא תזרע עירובין ובלבוש עירובין

לדבר: ובגד בלאים. למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנו כמר ופשתים יחדיו (דברים כ"ב) יכול לא

שעטנוא

ב א ו ר

שאין להוסיף עליו ואין לגרוע ממנו, כמו חקי בראשית, וכן חקי התורה הקבועים במועדים, גם במספרם גם במשקלם, וממין זה אסור בלאים, אסרה תורה הרכבת שני מיני בע"ה, והרכבת שני מיני למחים, וזריעת שתי תבואות, ולבישת למר ופשתים שעתו, ולא אסרה הרכבת המחלבים, תערובת זהב וכסף ונחשת, ולא לבישת שני מיני למר, של רחלים ושל גפן, ולא למרומשי ולא פשתן ומשי, וכיוצא הרבה, רק אלו הנוכרים, והוא חוק השם בתורה. ומה שדבר ראש"ם ורמב"ן ז"ל בטעם מזה, י"ט להשיב מכלאי זרעים וכלאי בנדים שאין הטעם נהוג בהם, והכלל שאין לנקש טעמי המזות, כי הם חקי אלהים, וכן פי' ראש"י ז"ל חקים אלו גזרת מלך שאין טעם לדבר, כלומר לבני אדם, כי על השם נאמר אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה (איוב כ"ב ג). ומה שאמרו בגמרא ירושלמי חקים שזקקתי לאדם הראשון, ובפרק ארבע מיתות חוקותי חקות שזקקתי לך כבר לבני נח, אינו טעם אלא מזה, לאסור הרכבת אילן סרק בעץ מאכל ועץ מאכל בעץ מאכל, לפי שנאמר בהן במעשה בראשית למיניהו לאסור בלאים, ויאלו דשאים מן הכלל שלא נאמ' בהן למיניהו, וכן עץ סרק על עץ סרק שהוא בכלל דשא, כמו שמפורש אצלנו בפי' ס' בראשית: בהמתך, גם בהמת אחרים על בהמת אחרים, וכל שכן בהמתו על בהמת אחרים, או בהמת אחרים על בהמתו, כי המעשה עלמו אסור, שאם לשון את חקותי תשמורו, חקים שזקקתי לך כבר שנאמר בבהמות למיניה, מה לי בהמתו מה לי בהמת אחרים, וכן למדו מזה שאפילו בהמה על חיה ומיה על בהמה, טהורה על טמאה וטמאה על טהורה, בין בארץ בין בח"ל, לפי שאינה מזה התלויה בארץ, ואולי אמר בהמתך שאפילו בהמתך אינה אסורה לך אלא להרביע אותה, אבל הרובעת וגם הנולד מהן מותר באכילה, וכן שכן בהמת אחרים: הרביע, לשון רביעה פרשנו (לעיל י"ח ב"ג), ותרביע בהפעיל לפי שהוא המזכרם בידיו, כמו שאמרו בגמרא: בלאים, לדעתו טעם המלה הזאת, לפי שמחבר שני דברים לא יתכנו להיות מחוברים, והרי הם על דרך משל בכלואים בעל כרחן, כי שרש המלה בלא: שדך, בין שלך בין של אחר ואפילו של נכרי, כמו שנאמר בכלאי בהמה, ונאמר שדך על שדות שנאךן שהיא נחלתך בארץ, לא שדות של ח"ל כמו שאמרו בחלמוד, גם לפי שאינו אסור אלא לזרוע בלאים, ואם זרע או זורען נכרי הזרע הולך מות' באכילה, אמר שדך לרמוז אפילו שהיא שלך, גם בה לא אסרתי אלא לזרוע בה בלאים, אבל מה שכמה מותרין באכילה, ובכלל זו הרכבת שני מיני אילנות בין בארץ בין בח"ל, כי גם הם עמי השדה: ובגד בלאים, כאן לא אמר ובגדיך לא תעשה בלאים, לפי

ה מ ע ר

לתועלת רעך ולהנאתו וכו' (עיין בדבריו), והדבר נכון עד מאד כפי משפט הלשון, כי הוראת הלמ"ד הוא התכלית והמטרה, ולזה אמר ואתה תרעך שתשתדל להטיב לרעך כאשר תחפון להועיל לנפשך, ולזה לא בא ייחס הפעול את, כי זה מורה שיאהב את עצם רעהו כעצמו, וזה מן הנמוע, ובא הלל ופירש הכתוב, שגם אין הכוונה להטיב לרעהו כאשר ייטיב לנפשו, שגם זה אי אפשר, שא"כ אם יהי' לו בר אחד או כנשה אחת ובא אצלו האביון היה לריק לתת לו, וכמו שאמרו על טוב לו עמך כל הקונה ע"ע קונה ארון לעצמו וכו', אבל הענין הוא מה דעלך שני לחברך לא תעביד, וזה גם כוונת הראש"ע שיאהב הטוב לחבירו כמו לנפשו כלומר שייטיב לחבירו וכו' וא"כ לא יחסר דבר, ולא כמו שחש הרב המבאר לקמן (ל"ד ע"ש). והנה על מ"ש הרב המבאר לראיה לפירושו מן הגנינה שהעמיד הטפתא תחת לרעך, העיר ידידי ר' יוסף ויישע

ק ד ו ש י ם י ט

שַׁעֲמַנּוֹ לֹא יַעֲלֶה עֲלֶיךָ: (כ) וְאִישׁ
כִּי יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שְׁכֵב־זֶרַע
וְהוּא שִׁפְחָה נִחְרַפֶּת לְאִישׁ

והפדה

ח ר ג ו ם א ש כ נ ו י ק ס מ

מֵעַן לֹא־סָעַן, רָצוּ אוֹיִם לִי־
נַעַן אוֹנֵד וְאֶלְלַעַן פֶּעֶר־מַעֲנַט
אִיזַט. (ג) וְעַן יַעֲמַאֲד אִינַע
פֶּרוּיָא בַעֲשֻׁלְעָפֵט, זִיא אַבְעֵר
אִיזַט אִינַע לִיב־אִינַענַע, דִּיא
אִינַעַם מַאֲנַע אִינַעַן אִיזַט,
אוֹנֵד

אוֹנֵד

ר ש י

ח ר ג ו ם אוֹנְקֵלוֹם

שַׁעֲמַנּוֹ לֹא יִסְפַּק עֲלֶיךָ: (כ) וְגִבֵּר אָרִי יִשְׁכּוֹב
יַת אֶתְחָא שְׁכֵב־זֶרַע וְהִיא אֶמְחָא אֶחְדָּא

לגבר

לֹא יִלְבַּשׁ גִּזְיָא לְמַר וְאִנְיֵלִי פִּשְׁתָּן ת"ל בְּגַד.
מִנְיִן לְרַבּוֹת הַלְבָדִים ת"ל שַׁעֲמַנּוֹ דְבַר
שֶׁהוּא שׁוֹע טוּוּי וְנֹחַ וְאֹמֵר אֲנִי נֹחַ לְשׁוֹן
דְּבַר הַנְּמַלֵּל וְזֹאזֵר זֶה עִם זֶה לְחַבֵּר
מִיַּשְׁטִ"ר בְּלַע"ז כְּמוֹ חֲזִיין לְנֹאזִי דְאִית זֶהוּן שְׁאֵנוּ מִפְּרַשִׁין לְשׁוֹן כְּמַשׁ פְּלוֹסְטֵר"ס וְלִשׁוֹן שַׁעֲמַנּוֹ פִּירַשׁ
מִנַּחַם מַחְבֵּרֶת לְמַר וּפְשָׁתִים: (כ) נַחֲרַפֶּת לְאִישׁ. מִיּוֹעֵדֶת וּמִיּוֹדֵת לְאִישׁ וְאִינַי יוֹדַע לֹא דְמִיּוֹן
בְּמַקְרָא

ב א ו ר

לְפִי שְׁאֵן עוֹבֵר עַל הַמַּעֲשֶׂה, בִּי מוֹתֵר לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כְּלָאזִי בְּגָדִים לְמוֹכֵר לְגוּי, אֲבָל בְּגַד
כְּלָאִים שַׁעֲמַנּוֹ, אֲפִילוּ עֲשָׂאן גִּוּי, לֹא יַעֲלֶה עֲלֶיךָ, עַל הַלְבִישָׁה עוֹבֵר, וְכֵן הוּא אֹמֵר לֹא
תִּלְבַּשׁ שַׁעֲמַנּוֹ לְמַר וּפְשָׁתִים יַחַד, וְאִם כֵּן בְּגַד הַנּוֹאֵר כַּאֲן אִינוּ אֲלֵא לְמַר וּפְשָׁתִים: שַׁעֲמַנּוֹ,
בְּמַשְׁנֵה תוֹרָה בִּיבָר שַׁעֲמַנּוֹ אִינוּ אֲלֵא לְמַר וּפְשָׁתִים יַחַד, לֹא מִשָּׂאֵר מִיּוֹן, וּמֵלֶת שַׁעֲמַנּוֹ
אִין בִּידְנוּ לְפִרְשָׁה, אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ פִּרְשׁוּהוּ בְּקַבְלָתָם שֶׁהִיא מוֹרַכְבַּת מַשְׁלָשָׁה מְלוֹת שׁוֹע טוּוּי וְנֹחַ,
וְאֹמְרוּ בְּת"ב וְהִבְיָאוּ רַש"י ז"ל בְּפִירוּשׁוֹ וּבְגַד כְּלָאִים מַה ת"ל (פִּי' לְמַה נֹּאמֵר כַּאֲן בְּגַד), לְפִי
שֶׁנֹּאמֵר לֹא תִּלְבַּשׁ שַׁעֲמַנּוֹ לְמַר וּפְשָׁתִים יַחַד וְיִכּוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּזְיָא לְמַר וְאִנְיֵלִי פִּשְׁתָּן ת"ל בְּגַד,
וּמִנְיִן לְרַבּוֹת אֵת הַלְבָדִים (פִּי' לְבָדִין אִינַן אֲרוּגִים כְּבְּגַד הַעֲשׂוּי מִחוּטֵין טוּוּיִין, אֲלֵא עֲשׂוּיִים
מִלְמַר וּפְשָׁתִים טְרוּפִים יַחַד וְשׁוֹעִים), ת"ל שַׁעֲמַנּוֹ, דְּבַר שֶׁהוּא שׁוֹע טוּוּי וְנֹחַ, וְלִדְעַת רַמְבַּ"ם
ז"ל (כְּלָאִים פִּי' ב') הַלְבָדִין כְּלָאִים שֶׁל תוֹרָה הֵן, וְרַמְבַּ"ד וְרַמְבַּ"ן ז"ל נִחְלְקוּ עֲלֵינוּ, וְכֵן בְּפִי'
שׁוֹע טוּוּי וְנֹחַ נִחְלְקוּ גְדוּלֵי עוֹלָם, וְכַפִּי פִּשְׁט דְּבָרֵי הַבְּרִייתָא נִרְאָה אֶלְמוּד מִשַׁעֲמַנּוֹ אִיסוּר
שׁוֹעִין, שֶׁהֵן הַמְּחֻבְּרִים הַיֵּטֵב בְּטְרוּף, שֶׁהֵן הַלְבָדִין, וְאִיסוּר בְּגָדִים כַּשֶּׁהֵן חוּטֵין טוּוּיִין לְמַר
בְּפִי עֲלָמוּ וּפְשָׁתִים בְּפִי עֲלָמוּ, וְאִת"כ הֵן אֲרוּגִים יַחַד לְהִיּוֹת בְּגַד אִו קְשׁוּרִים יַחַד, שֶׁזֶהוּ
לְשׁוֹן נֹחַ נִלְיָזָה וְעַקְמוּמִית, שְׂכַל אֲרוּג אִו קְשׁוּר מִתְעַקֵּם הַחוּט, וְלֹא אֲזָרִיךְ בְּעִינֵין זֶה: לֹא
יַעֲלֶה עֲלֶיךָ, לְהֵלֵן אֲמַר לֹא תִּלְבַּשׁ, וּמִנְיִן אֲלֵא יִתְכַסֶּה בּוֹ ת"ל כַּאֲן לֹא יַעֲלֶה עֲלֶיךָ, אִי לֹא
יַעֲלֶה עֲלֶיךָ וְיִכּוֹל לֹא יִפְשֹׁל אֵת הַקּוֹפָה לְאַחֲרֵי ת"ל לֹא תִּלְבַּשׁ עֲלֶיךָ לְמַעַט תַּחְתּוּי, וְכֵן אֲמָרוּ
מוֹתֵר אֵתָּה לְהַבְיָעוּ תַּחְתּוּךָ, אֲבָל אֲמָרוּ חֲכָמִים לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן אֲלֵא תְהִיָּה נִימָא אֵתָּה עוֹלָה עַל
בְּשָׂרוֹ: (כ) וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב, גַּם זֶה מַחְקֵי הַשֵּׁם, כְּמוֹ שִׁתְּנָאֵר: שְׁכֵב־זֶרַע, בְּגַל הַעֲרֻוֹת
הַמַּעֲרָה כְּגוֹמֵר, וּבְשִׁפְחָה טְרוּפָה לְרִיךְ שְׁכֵב־זֶרַע גִּמְר בִּיאָה, וְשִׁכְבַּת זֶרַע בְּאֲרֻנָּהוּ (לְעִיל
ט"ו ט"ז): וְהוּא שִׁפְחָה נִחְרַפֶּת לְאִישׁ, פִּי' רַש"י ז"ל בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית חֲלִיָּה שִׁפְחָה וְחֲלִיָּה בְּת
חֲרוּיִן

ה מ ע מ ר

וְיִיָּסַע אִיךְ הִבִּיא מַעֲשֶׂה לְסַתּוֹר, כִּי לְדַעַתוֹ שְׂמֵלֶת כְּמוֹךְ הוּא תוֹאֵר לְרַעַךְ כְּמוֹ שְׂכַתּוֹב לְרַעַךְ
שֶׁהוּא כְּמוֹךְ שׁוֹה לְךָ וְכו' הִיָּה לוֹ לְבַעַל הַטַּעֲמִים לְחַבֵּר מֵלֶת לְרַעַךְ עִם מֵלֶת כְּמוֹךְ, וְלִהְיֶיךָ
לְרַעַתוֹ בְּפִשְׁטוֹת הַכְּתוּב, כִּי כְּמוֹךְ הוּא תוֹאֵר אֵל הַהִנְהָה, תִּלְדַּק הַנַּחַת הַטַּעֲמִים הַיֵּטֵב.
(ב) וְהִיא שִׁפְחָה, כְּתַב הַרְאֵב"ע וְז"ל: אֲמָרוּ הַמְּכַחֲשִׁים כִּי אִינָּה יְהוּדִית, וְהַכְּנֹחַן עַל דְּרַךְ
הַפְּשׁוּט שֶׁהִיא הַנְּזַכֵּרֶת בְּפִרְשָׁתָהּ וְכִי יִמְכּוֹר אִישׁ אֵת בְּתוֹ וְגו' ע"כ, וְאִין סָפַק כִּי נִסָּל טַעַמֵי בְּדוּסָה,
כִּי וְדֹאֵי לֹא יִקְרָא לְחַכְמֵינוּ ז"ל מְכַחֲשִׁים ח"ו, וְכֵן לר' יִשְׁמַעֲאֵל וְכֵן לר"ע בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית הַכְּתוּב
מְדַבֵּר, רַק שֶׁנִּחְלְקוּ אִם הִיא שִׁפְחָה וְדֹאֵית אִו חֲלִיָּה בְּת חֲרוּיִן, וּבְאֵמַת ל"ל הַמַּעֲתִיקִים, כִּי

תרגום אשכנזי

קדושים יט

והפדה לא נפדתה או הפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו

אינר ניכט לאונגעקויפט וואר- דען, אויך ניכט ואנסט איהרע פרייהייט ערהאלטען האט, זא שטעהט דיא גייסעלצוכט דארויף, שטערבען אבער זאל- לען

ר ש י

תרגום אונקלוס

לגבר ואיתפרקא לא איתפרקת בכספא או חירותא לא איתיהיבת לה בשטר בקורתא תהי בה לא ימותו ארי לא איתחררת:

במקרא ובשפחה כנעני' שחליה שפחה וחלי' בת חורין המאורסת לעבד עברי שמתר בשפחה הכתוב מדבר: והפדה לא נפדתה. פדוייה ואינה פדוייה וסתם מדיון בכסף; או חופשה. בשטר: בקרת תהיה. היא לוקה

וייתי

ב א ו ר

חורין המאורסת לעבד עברי שמתר בשפחה כנענית הכתוב מדבר, ופרשו בשטת ר' עקיבא, כי לר' ישמעאל מדבר בשפחה ודאית, כמו ששנינו (כריתות דף י"א ע"א), ולדעת שני התנאים, יפה קוררו איש להבדילו ממנה, שהיא שפחה ממש שאינה יולדת לעולם, והוא אעפ"י שנמכר לעבד, אינו עבד ממש, שהרי יולד בשא, ודינו ככל דבר באיש מבני ישראל, וראיה שאמרו (מכילתא פרשת יתרו) כי תקנה עבד עברי, התורה קוראתו עבד בעל כרחו, כלומר כפי האמת אין שם עבד עליו, וכאמרו כי לי בני ישראל עבדים (לקמן כ"ה נ"ה), ואם בדעת י"א שמדבר בעבד כנעני כריך טעם למה לא אמר נחרסת לעבד: נחרשת לאיש, מיועדת ומיוחדת לאיש, ואיני יודע דמיון לו במקרא, מפי' רש"י ז"ל. ורמב"ן ז"ל דמה זאת המלה אל בימי חרפי בימי נערוותי, וכמו המשרת יקרא נער, כן הפילגש המשרתת לשכיבה תקרא נערה, וזהו נחרסת שהיא נערה לאיש שאינה אשתו לגמרי, ואין נחת בפי' זה. ורש"י ז"ל פי' שהוא כמו עם חרף נפשו למות (אופטיס ה' י"ח), מסר נפשו למות, וכן נחרסת מסורה לאיש, כאמרו אם אדוניו יתן לו אשה (שמות כ"ד ד'), ודבריו נכונים, ואעפ"י כגם המלה ל' חרפה, וכן בימי חרפי, כי הילדות והשחרות הכל ומרבה סבלות, וכן החורף נגד הקיץ, ולכן כל מסירה של חרפה ובזיון נקרא חרף, חרף נפשו למות, שצוה וחרף נפשו למסור אותה למות שלא לסבול שעבוד הבר, וכן כאן לפי שנמסרה לעבד זה לבזיון, שילידו ולדות שימשאו את הרב, קראה נחרסת, והנפעל יורה שנמסרה מיד אחר והוא האדון, ולפי שיעקר מסירה זו לבעילה, אינו נוהג אלא בבעולה לא בארוסה כמו שאמרו בכריתות, אלא שהם סמכו זה למלה הזאת בענין אחר כמו שאמר רש"י ז"ל: והפדה לא נפדתה, מזה למד ר' עקיבא שנספדת במקבץ, ולא נפדתה לגמרי, חליה שפחה וחליה בת חורין, ואסורה לבן חורין מפניו לך שפחות שנה, ולעבד כנעני מפניו לך חרות שנה, ורק מותרת לעבד עברי, שהרי מותר בשפחה כנענית וכל שכן בזו: והפדה, מקור מבנין הפעל, וסתם מדיון בכסף: או הפשה לא נתן לה, שלא נתן לה שטר שחרור, וחפשה שטר של חופש, כמו וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה (דברים כ"ד א'), וכן כאן אמר לא נתן לה, וכן ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל (ש"א י"ז כ"ה), שהמלך נותן לו כתב שפטור מחסיה שאר עבדיו חייבים: בקרת תהיה, פי' רש"י ז"ל היא לוקה ולא הוא, יש על בית דין לבקר את הדבר שלא

ה מ ע ר

כן דרבו לקרוא את חז"ל וכן אמר מפורש בפסוק כ"א וז"ל: והמעתיקים אמרו שחליה שפחה וחליה אמה והוא אמת ע"כ, ואחז את דרכו, להיות במקום אחד שמאל דוחה דברי חז"ל, ובמקום אחר ימינו מקרנס באשר הערנו ע"ז במקומות שונים. בקרת, החכם געועניו אמר שהוא מלאון ארמית, ואם ענינו כמו סקד בלשון עברית בהוראת הפקידה לעונש (ליכטיגונג, שטרופע) וכדעת חז"ל.

ק ד ו ש י ם י ט

תרגום אשכנזי קע

כִּי־לֹא הִפְשָׁה: (כא) וְהִבִּיא אֶת־
אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־
מוֹעֵד אֵיל אֲשֵׁם: (כב) וְכִפֵּר עָלָיו
הַכֹּהֵן בְּאֵיךְ הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה
עַל־הַטְּאֵתוֹ אֲשֶׁר הִטָּא וְנִסְלַח לוֹ
מִהַטְּאֵתוֹ אֲשֶׁר הִטָּא: פ

לען זיא ניכט, דען זיא איזט
ניכט פרייא געוועזען. (כא) ער
זאלל אויך דעם עוויגען צו עה=
רען פאר דען איינגאנג דעם
שטיטסצעלטעם זיין שולד=
אפער ברינגען, איינען וויד=
דער נעמליך צום שולדאפפער.
(כב) דער פריעסטער זאלל
איהן פאר דעם עוויגען מיט
דעם ווידער דעם שולדא=
פערס פערזעהנען, וועגען

שלישי וכי

דער זינדע דיא ער בעגאנגען, דא ווירד איהם דיא בעגאנגענע זינדע ערלאססען ווערדען.

תרגום אונקלוס

ר ש י

(כא) וַיִּחַי ית אֲשָׁמֶיהָ קָדָם יי לַחֲרַע מִשְׁבֵּן
זִמְנָא דִּיכְרָא לְאֲשָׁמָא: (כב) וַיִּכְפֹּר עָלָיו
כֹּהֵנָא בְּדִיכְרָא דְאֲשָׁמָא קָדָם יי עַל חֻבְתֵּיהָ
דִּי חָב וַיִּשְׁתַּבֵּיך לִיהּ מִחֻבְתֵּיהָ דִּי חָב:

לוקהולא הוא יט על בית דין לבקר את
הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין
קדושה גמורין ורבותינו למדו מכאן שמי
שהוא במלקות תהא בקראי שהדיינים
המלקין קורין על הלוקה אס לא תשמור
לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו'
(דברי כ"ח): כי לא חפשה. לסיכך אין חייב
עליה מיתה שאין קדושה קדושין הא אס
חופשה קדושה קדושין וחייב מיתה: (כב) ונסלח לו מחטאו אשר חטא. לרבות את המויד כשוגג:

וארי

ב א ו ר

שלא לחייבו מיתה, כי לא חפשה ואין קדושה גמורים. וקרונו לזה אמר רשב"ס ז"ל כמו לא יבקר
(לקמן כ"ו ל"ג), כך פתרוהו דונג ומנחס, יתקור ב"ד אס לא חופשה לא וחייבו מיתה באשת איש.
ורמב"ן ז"ל אמר שכל המפרשים פירשו כן, ואין פירוש מתוק בפיו, כי בידוע שיבקר הדבר,
ולא ימיתו אדם חנם, וכן יבקר בכל חייבו מיתות, ועוד קזה בעיני, שכל משפטיו התורה לא נאמר
כן, כמו ולנערה לא תעשה דבר וגו' כי כאשר יקום איש על רעהו וגו' לא אמר בקרת תהיה, ולדעתו ז"ל
ה' מלת יחיד' בכחוב, ומורגלת בארמי' ובלשון רבותינו ז"ל מלשון הסקר, כי עיקר הלשון הנקר בבית,
כמו בית שמאי אומרים הנקר לעניים הנקר, וכיוצא בראוי' שהביא בפרשו להוכיח שהמלה בבית,
ופי' הכתוב אינ' פי' שהיא נחפשת לאיש, בקרת תהיה לו כלו' מוסקרת תחשב אליו כי לא חופשה
להיות באשת איש, וגם פרושו דחוק הן בפ' המלה, והן בכחוב, כי אין צורך להאמר, אס
מפורש לא יומתו כי לא חפשה, ועוד איך יקראנה הפק' אס היא במלקות והוא באשם, ולדעת
עיקר בפ' רש"י ורשב"ס ז"ל שהמלה מן לא יבקר וגו', ואינו שב על כי לא חפשה מטעם שאמרנו,
אלא לפי שהוא בין מזיד בין שוגג פטור מעונש בידו אדם, והיא לבדה כשהיא מזידה חייבת מלקות
בידי ב"ד, וכמו שקבלו רבותינו ז"ל, וללמדנו זאת אמר בקרת תהיה, עליו לבד יבקשו הב"ד
אס שוגג' או מזידה, אבל עליו אינן כריבין לבקר לפי שפטור גם במזיד והניחה תורה עונש שלה מסור
בעל סה לחכמי', והס קבלו שהיא במלקות, וחזר ואמר לא יומתו הוא והיא כדין נואף ונואפת,
כי לא חפשה ואין קדושה קדושין גמורין, ללמדנו שגם עליהן אין הנקר אס לחיים אס למות, אלא
לחייבה עונש אחר שהוא מלקות, כי לא יומתו הוא והיא: כי לא חפשה, הא אס חפשה חייבין
מיתה, ולפי שלמעלה נזכרו שתיין פדיון כסף וחופש שטר, וסיים בחופש לבד, למדו קלת מרבותינו
שאין גומר בה אלת השטר: (כא) והביא את אשמו, הוא ולא היא, בין שוגגת ובין מזידה אינה מזיחה
אשם: אשמו, כמו מכל מלות ה' ואשמו (ויקרא ד' י"ג), וכן והביא את אשמו לה' איל תמים מן
השחן, שאשמים עלמו על מעשהו ורוכה להתכפר: איל אשם, מלת איל פרושהו (לעיל ה' ט"ו),
ולפי שכל האשמות אינן שבאין איל, קצרה תורה כאן ואמרה איל אשם, שהוא הידוע המפורש אס,
וידענו שצריך להיות מן השחן בכסף שקלים: (כב) על חטאו, בין שוגג בין מזיד, שהרי במזיד

תרגום אשכנזי

קדושים יט

(נג) וְכִי־תֵבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וְנִמְטַעְתֶּם
כָּל־עֵץ מֵאֵל וְעַרְלָתֶם עַרְלָתוֹ

(נג) ווען איהר אינו לאנד
קאממט אונד אללערלייא
אבסטכיימע פֿלאַנצעט, זאָ
זאללט איהר דיא פֿרוכט דאָ
פֿאָן אלס איינע פֿאָרהויט אַנ־

ר ש"י

אח

תרגום אונקלוס

(נג) וְאֵרִי תַעֲלוֹן לְאֶרְעָא וְתַצְבֹּן
כָּל אֵילָן דְּמִיכַל וְתַרְחֵקוֹן רַחֲקָא

(נג) וערלתס ערלתו, וועממטס אטימטו יהא אטוס
ונסטס

יח

ב א ו ר

מדבר בקרת תהיה, וזה ראיה שמלת חטאת כולל שתייהן וכמו שפרשנו (לעיל ד' ב'), ולא נכתבה
פרשה זו בין מקות הצריות בפרשת אחרי מות, לשי איונה מכללן, שכלל העריות ונכרתו הנפשות
העושות, האיש והאשה שוין, ובאן האיש פטור, בכללן כרת ובאן אף היא מלקות בעדים, ואם
אין עדים פטורה מכרת, והנה משונה משפט זה מכל משפטי הצריות כמו שאינו במשנה
ובצרייתא, גם הבאת קרבנו משונה מאשר הבאת הקרבנות, ולכן נאמרה פרשה זו באן
בכלל את מקותי תשמורו: (נג) וכי תבאו אל הארץ, גם זה מחוקי התורה, למה שלש
שנים יהיו הפירות ערלים, ואל תשיעו לדברי ראש"ע ז"ל שאמר כי הפרי הבא עד שלש שנים
אין בו תועלת ומזיק, ואם כדבריו למה לא תנהג באותן שנעשו עכו"ם קודם שבאו לארץ,
ולא בנטיעות ח"ל, ולא בפירות של עמי עכו"ם, כמו שנהג בכל מקום אסור דגים ובהמה
ומיה עדמה אליהן: תבאו אל הארץ, כל המלות האמורות עד כאן, נהגו גם במדבר, אבל
נטיעות עמים לא יתכן במדבר לא מקום זרע וספן ותאנה ורמון, ואם כן אינו ממעט עמים
שנוטע ישראל בח"ל, או שעל כן אמר כי תנוצחו אל הארץ, שהיא מלוכה נוצרת לבד בארץ ולא
בח"ל, ויש בזה מחלוקת בין חכמי ישראל אם ערלה נהג בח"ל או לא, ולדעת כל אחד יש
טעם לפשט הכתוב וכמו שבארנו: ונטעתם כל עץ מאכל, אבל הנוטע קודם לכן אינו חייב
בערלה: וערלתם ערלתו את פדיו, פי' רש"י ז"ל ואתמטס אטימטו, יהא אטוס ונסתס
מלהנות ממנו, ולדעת כל ל' ערלה שנמקרא כסוי מכושר המכסה על יופי הדבר, כי ערלת
בשר מאוסה, מכסה תבנית הגיד על עטרה שלו כמו שרמזנו (לעיל י"ב ג'), וערל לב משל
כסוי הטפשות והסכלות המכסה על בינת הלב, וערל און גם הוא משל כסוי של קושי המכסה
על שמיעת האון שלא ישמע בתוכחת המוכיח, וערל עפה כסוי מחלה המכסה על שפתיו שלא
תדברנה כראוי, וכן שמה גם אתה והערל (תנקוק ב' ט"ז), והתכסה בכסוי של גנות
וזרפה, וראיה וקיקלון על כבודך (שם שם), וכן במלות השם יתבאר כאלו הפירות נג' שנים
ראשונים

ה מ ע ר

(נג) וכי תבואו, כחב חבואו, כחב הרב המבאר ואל תשיעו לדברי הראש"ע וכו' והשיב על טעמו של
תשובות, ובאמת על כלן יש תשובה, כי מה שאמר מדוע לא תנהג באותן שנעשו העכו"ם קודם
שבאו לארץ, לדעתי אינה תשובה כלל, כי קודם ירושה וישיבה הותרו להם אסילו בתלי דחזירי,
ולדעת כל המפרשים הרמב"ן והרד"ם ובעל ספר החינוך וכו' הרמב"ם ז"ל טעם האיסור בקלת
בעלי חיים כי ישיתו ויגרשו או כחות הנפש או כחות הנוף, ובכל זאת הותרו להן כי לא היה להם
מה לאכול, בשרט ערלה צדיקין לא נעשו ברמים ועץ פרי והיו מוכרחים לאכול מכל אשר מלאה
ידם. ועל מה שהקשה מפירות ח"ל, באמת דבר זה היה שנוייה במחלוקת בדעתא בש"ק דקדושין
(דף ל"ט ע"א) וכמי שהביא גם הרב עצמו להלן. ומה שאמר עוד מדוע לא תנהג בעמי עכו"ם, על
זאת אני אומר כי לא חשבה התורה על היזק המעט המגיע בזמן מן הזמנים, ולא הזריחה אם
גבול לכרם וכרי לבקר אם כבר עברה עליו עת ערלתו ואם לא, ואף כי לדעת הרמב"ן
שאמר כי רוב האילנות לא יולדו פרי כלל עד השנה הרביעית, ואם יולדו מעט לא יתנו טעם
וריק טוב בפירות ורובם הם רקובים, אולם אם יעצ איש כרם או עץ און ספק כי מסריו יאכל
תמיד הוא ואנשי ביתו — גם הרמב"ן הסכים עם הראש"ע ואמר לאמת הדבר, שהפרי בתחלת
נטיעתו

ק ד ו ש י ם י ט

אֶת־פְּרִי־וְשֵׁלֶשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם
עֲרֵלִים לֹא יִתְאָכֵל: (כד) וּבִשְׁנֵה
הַרְבִּיעֵת יִהְיֶה כָּל־פְּרִי־וְקֹדֶשׁ
הַלּוּלָם

ח ר ג ו ם א ש כ נ ו י ק ע א

זעהען: דריי יאהרע זאלל
זיא אייך אלס פֿאַרהויט אַנצוּ
זעהען זיין, אונד ניכט געגעס
סעו ווערדען. (כד) זאללע
פֿרוכט דעס פֿיערטען יאהרס,
זייא איין הייליגטהום, צור

דאנקי

ר ש י

ת ר ג ו ם א ו נ ק ל ו ם

ונסתם מליהנות ממנו: שלש שנים יהיה
לכם ערלים. מאימתי מונה לו משעת
נטיעתו יכול אם הנטיעו לאחר שלש שנים
יהא מותר תלמוד לומר יהא בהוויתו יהא:
(כד) יהיה כל פרי קדש. כמעשר שני
שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה'
לקמן כ"ז). מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון אף זה כן ודבר זה הלולים
לה' הוא שנושאו אם לשבח ולהלל לשמי':

י ת אֲבִיָּה תִּלַּת שָׁנִין יִהְיֶה לְכוֹן מְרַחֵק
לֹא־יִתְאָכֵל: (כד) וּבִשְׁתָּא רְבִיעֵתָא
יִהְיֶה כָּל אֲבִיָּה קֹדֶשׁ הוֹשְׁבָתוֹן קֹדֶשׁ

להוסיף

ב א ו ר

ראשונים כמו מכסה מאוסה על העץ, ועליו אומר וערלתם ערלתו את פריו, כלומר אעפ"י
ספרי האילן הן הדרו ויפיו, אתם תערלו ערלתו את פריו, תחשבו על עץ זה שיש עליו ערלה
שהיא פריו, ולפי ספריו כמו ערלה לא יאכל, ויש לכד דברי רש"י ז"ל לענין זה: שלש
שנים יהיה, העץ: לכם, ישראל שקדשתי אתכם במלותי, לא שהן ערלה בעצמן, שהרי נאכלין
לכני אדם, וגם לכם מותרין כשנטען עבו"ם לעצמו, וכן שקץ הם לכם, כמו שבארנו (לעיל י"א
י): ערלים, זאת המלה קשה שהיא לשון תאר רבים, כי מן ערל נאמר כי כל הגויים ערלים
(יזמיה ט' כ"ה), ואיך תשוב על יהיה, אבל ענינו על הפירות הזומחים עליו, שיחשב לכם
כעץ זומח פירות ערלים ומאוסים, ומפרש לאינו ענין, ואמר לא יאכל מה שזומח עליו:
(כד) קדש הלולים לה', כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה'
הוא קדש לה' (לקמן כ"ז ל'), כלומר קנוי הוא לה' וקודש הוא, אלא שנתן אותו לך לאכלו
במקום אשר יבחר לשכן שמו שם, ולשמוח שם לפי ה' להללו ולשבחו, כאמרו ואכלת שם לפני
ה' אלהיך וגו' מעשר דגנך ותירושך וגו' למען תלמד ליראה את ה' אלהיך (דברים י"ד כ"ג),
וכן קדש לה' הנאמר בנטע רבעי, קנויים הם לה', והוא נתן אותם לנעלו לנהוג בו כמו
בפירות מעשר, שיאכל אות' או כסף פדיונם בירושלים. ולפי פשוטו על כן נאמר הלולים,
להורות שאין קדש ממש להנתן לכהן, אלא שלא יאכלם באוני ובטומאה כחולין, אלא כריך
לעלות לירושלים לאכול אותם שם בהלולים בתושבות ובהלות להשם ב"ה, והלולים שמה
בהלל ובהודאה, כמו ויעשו הלולים (שופטים ט' כ"ז), ואם כן למדנו שקדושתו בקדושת
מעשר

ה מ ע מ ר

נטיעתו עד שנה הרביעית הוא רב הליחות מוזק מאוד ואינו טוב לאכלה, כדג שאין לו קשקשת
וכשאר המאכלים הנאסרים בתורה, שהם רעים גם לגוף ע"כ.
והרב המורה נתן הטעם נמורה הזאת להרחיקנו מהבלי העמים (עיין במורה ח"ג פרק ל"ז)
וכן עשה ברוב המקיים האלה כשעטנו ובשר בלבב ודומיהם, והראה כי תכליתם היה להסיר
מלבנו כל אמונות שאי ותוהו, עיין בדבריו.
(כד) קדש הלולים, כתב הראב"ע והנהן יאכלנו וכו', וזה אינו כקבלת חו"ל שאמרו שיש לו קלול
כמעשר שני, וראיתי גם בתרגום המיוחס לרב"ע שהעתיק ומתברק מן בהנא.

תרגום אשכנזי

דאנקאונג, דעם עוויגען צו עהרען. (כה) אים פינפטען יאהרע אבער קעננעט איהר דיא פרוכט פערצעהרען, דא דורך זאלל דער ערטראג פער מעהרט ווערדען; איך בין דער עוויגע אייער גאטט. (כו) איהר זאללט ביים בלוטע קיינע מאל.

ר ש י

(כה) להוסיף לכם תבואתו. המלוה הזאת שתמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשנה אני מנרך לכם פירות הנטיעה. היה בני עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מלטער בו חנם לסיבך לאמר להוסיף לכם תבואתו: אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבעתיו: (כו) לא האכלו על הדם להרבה

ק ד ו ש י מ

הלולים ליהוה: (כה) ובשנה החמישית תאכלו את פריה להוסיף לכם תבואתו אני יהוה אלהיכם: (כו) לא תאכלו על-

הדם

תרגום אונקלוס

י: (כה) ובשפא חמישיתא תיכלון ית אביה לאוספא לכון עללהיה ינא י: אלהכון: (כו) לא תיכלון על דמא לא

לכם תבואתו: אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבעתיו: (כו) לא האכלו על הדם להרבה

ב א ו ר

מעשר, שמפורש בו הלולים שלו, והכתוב לא אמר ובשנה הרביעית תאכל פרוי קדש הלולים לה', אולי הייתי שומע שדרך לאכול הפירות עצמם, ובאמת מוט' לחלל אותם על כסף, ולהעלות הכסף לירושלים לקנות בו בקר ולחן לזבחי שלמים ולשמה, ולכן אמר סתם שיהיה פרוי קדש הלולים לה' בין הן בין הנקח בכסף, ועל כן בעל הטעמים הפסיק בנוגיה תחת פרוי: (כה) ובשנה החמישה האכלו את פרוי, כמו חולין, לא שדרך לאכלם, אבל תאכל כולל גם כל מיני הנאות, לאכלם ולעשות בהם סחורה וכיוצא, וכמו שיתבאר: להוסיף לכם תבואתו, אומר אני לפי פשוטו של מקרא, לפי שם בשנה הרביעית מותר לאכול אותם בא הכתוב להבדיל בין אכילת שנה רביעית, לאכילתן בשנה החמישית, כי מעות רביעית לריך שיקנה בהן בקר ולחן לאכילה להלולים, וכשהתבואה או כסף פדיונם רב, אין לו מהן כלום רק מה שיאכל הוא וביתו בירושלים, והנותר יאכלו עמו לוי וגר ויתום ואלמנה, ואסור לו לעשות בהן סחורה, ולתת בכסףם באזכרו, או להוליכו בצרכי גופו לנגידים וכיוצא, אבל פירות חמשי' שנאמר בהן תאכלו את פרוי, מפרש זאת האכילה כוללת כל מיני הנאה, וזהו להוסיף לכם תבואתו, שתעשו בתבואתו הכל להוסיף לכם הון ועושר, בדרך אדוני הארץ האוספים הון ועושר בתבואת ארצם, ומלת תבואתו, כמו כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרון תבואתה (משלי ג' יז), ובלועז (אוינקינפטע) מה שמביא הפרי, ומכלל זה אנו שומעים שפירות שנה רביעית אינן אלא לאכילה בירושלים. ורש"י ז"ל פי' הכתוב כפי מדרש חכמים, והכל אמת, ודברי תורה כפטיש יפוצן סלע: (כו) לא תאכלו על הדם, לפי פשוטו הוא דבר למד מעניו, לזו תחשו ולא תעונו, שכן זה מין ממיני הטומאות הללו הוא, וכן פי' רש"י ז"ל ואמר עניו שאוכלין על קבר הרוג לשם מכשפות שלא ינקום או עיני מכשפות אחר, וכן פי' רמב"ן ז"ל ואמר עניו שהיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא, והשדים מתקבלים שם כפי דעתם ואוכלים על שלתם להגיד להם העתידות, וכבר פרשנו (לעיל י"ז ה'), שעל כן אסר להם במדבר בשר תאווה, לפי שהיו שוחטין על פני השדה, וקרוב לו יושבים ואוכלין בשר, אבל כנזאם לאין וישנו בעריה' ובנתיים התיר להם לשחוט בשר תאווה בכל מקום, אבל אזהרת לא תאכלו על הדם במקומה עומדת, שאסור לקבוע סעודתם אצל הדם, שזה דרך הזנחים לשעירים, ולדעתי עשו כן בימי שחול שנאמר ויעט העם אל השלל ויקחו לחן ובקר ובני בקר ושחטו ארלה ויאכל העם על הדם (ש"ח י"ד ל"ב), פי' במקום שחתה הדם בשלו וכלו ואכלו, וכאשר אמרו לשחול הנה העם שוחטם לה' לאכול על הדם (שם שם ל"ג), וזה גלו אלי היום אבן גדולה (שם שם) ואמר הנישו אלי איש שורו ואיש שיהו ושחטם בזה ואכלתם ולא תחטאו לה' לאכול על

הַדָּם לֹא תִנְחָשׁוּ וְלֹא תִעֲוֹנוּ:
(כו) לֹא תִקְפוּ פֶּאת רֵאשֵׁיכֶם וְלֹא

תִּרְגֹּבוּ אֶשְׁכְּנֵי קַעֲב

צִיַּיִת הָאֲלֻמְעָן, אֲכַמְעַט נִיכֵט
אוּיָף שְׁלֶאֲנַגְעָן בַּעֲוֹנוֹנוּ,
אוּיָף נִיכֵט אוּיָף דַּעַן צוּג דַּעַר
וּוּאֲלַקְעָן, (אָדַעַר הָאֲלֻמְעַט

השחית
אויך אן קיינע אבערגלייבישע פֿאַרבעדייטונג אונד זייד קיינע טאַגעוועהלער). (כו) אויהר
זאָללט דאַז האַר נִיכֵט רוּג אַם הויפּטע נעכט דען פֿאַרדערעקען אַבנעהמען, אויך
זאָלסט

תִּרְגֹּבוּ אוֹנְקָלוֹם

לֹא תִנְחָשׁוּ וְלֹא תִעֲוֹנוּ: (כו) לֹא תִקְפוּ
פֶּאתָא דְרֵישָׁיוֹן וְלֹא תִחַבֵּיל יַת פֶּאתָא

ר ש י

להרבה פנים נדרש בסנהדרין שלא יאכל
מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה
לאוכל מנהמות חולין עד שחלף נפשה
ועוד הרבה: לא תנחשו. כגון אלו המנחשין
בחולדה ובעופות פתו נפלה מכיו נבי הפסיקו בדרך: ולא תעונו. לשון עונות ושעות שאומר
יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה ללכת: (כו) לא תקיפו פאת ראשכם.
זה

ב א ו ר

על הדם (שם שם ל"ד) פי' שיחטו כלם על האבן שזמו אלל אהל המלך, וכל אחד היה כריך
להוליך הבשר השחוט אל אהלו, ועי"כ היו נשמרים מאבול על הדם, זהו כפשוטו. ורבותינו
ז"ל דרשו מפסו' זה כמה דברים וכלם איסורי תורה הן, אלף שאין לוקים על אחד מהן לפי
שהוא לאו שנכללות: על, אלל ובסמוך, כמו וסכת על הארון (שמות מ' ג') ודומיהן: לא
תנחשו, פי' רש"י ז"ל כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות, פתו נפלה מסיו נבי הפסיקו
בדרך, וכן הוא בת"כ, כלומר כל הסומך לעשות מעשיו על פי אלו ההבלים שאין בהן ממש,
ומה' יסור לבו, הרי הוא מנחש שהזכיר עליו הכתוב, אבל אם אינו סומך מעשיו עליהן
אין נכך כלום, והסמיכה היא כמו עבד אברהם ויהונתן, שעל פימה שקרה להם עשו מעשיהם,
אלא שהלדיקים הללו לא סמכו על ניחוש של הבל חלילה, כי היה ובוך לבס' בה', ושאלו
ממנו שיזמין להם הדברים שלקחו ללות, דברים שאינן במונהגו של עולם, וכאשר מלא השם
שאלתם היה ראוי שיחזק לבדם לעשות על פיהם ולדעת כי ה' מלליח מעשיהם, והו' שאמרו
(חולין דף ל"ה ע"א) כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וביהונתן בן שאול אינו נחש, ובפרושנו
לס' בראשית הרחבנו בזה: ולא תעונו, פי' רש"י ז"ל לשון עונות ושעות, שאומר יום פלוני
יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה ללכת, וזו דעת ר' עקיבה, ויש אומרים אלו אוחזי
עינים, ויהיה שרשו עין מהנבין המרובע: (כו) לא תקפו פאת ראשכם, אמרו בת"כ סוף
ראשכם, ואלו הן הדעין מכאן ומכאן, וכבר פרשנו (פסוק ט') כי הסוף נקרא פאה, והו' סוף
ראשכם, אלא שמשלשן זה כל שהוא סוף יהא אסור, כמו שער הפדחת ושער סוף הגלגלת,
אלל לפי שהוליוו בלשון הקפה למדנו שאין אסור אלא הדעין מכאן ומכאן, שאם מגלחן מקיף
שער הראש כלו, וכמו שפי' רש"י ז"ל המשהו לדעיו לאחורי אזנו ופדחתו, נמלא היקף ראשו
עגול סביב שעל אחורי אזויו עקרי שערו למעלה מדעיו הרבה, פי' לפרשו סוף הראש שהוא
הגלגלת מכוון כנגד הפדחת, והשער של מטה מן הגלגלת אינו שער ראש אלא שער העורף,
ונמלא שער הראש מוקף בעגול, לנד הדעין הנמשכים למטה, שהן משער הראש, שהרי
הילדים שאין להם זקן, יש להם שער הדעין, וכשמגלחן הדעין ומשהו אותם עם הפדחת
ואחורי אזויו, ראשו מוקף כלו, ומלת תקיפו שרשו יקף, כמו הקיפו עלי יחד (תהלים פ"ח
י"ח), מקיפים את הים סביב (מלכים א' ז' כ"ד), ודומיהן, ומלאנו עוד שרש נקף מחסרי נו"ן,
ועינו

ה מ ע ר

(כו) ולא תעונו, לדעת הראש"ע הוא משרש ענו, כי ידוע שבהני האלילים נשאו לשמים עינוהם
להתבונן בתמונת העננים ומזה התנבאו חזות שאו, ועל הכלים נאלה אמר הנביא ומאותות
השמים אל תחתו (ירמ' י' ב'). (כו) לא תקיפו פאת ראשכם, עיין בנאור מה שכתב משרש
המלה

תרגום אשכנזי

קדושים יט

תְּשַׁחֲרִית אֶת פְּאֵת זִקְנֶךָ:
(כח) וְשָׂרְט לְנַפְשׁ לֹא תִתְּנוּ

וְאֵלֶּסְט דּוּא דִּיא עֵקְעוּדִינְעִם
בְּאַרְטֵעִם נִיבֵט גִּלְאָטֵט אַבֵּי
פּוֹטְצֵעֵן. (כח) אֹם אִינְעִם
טְאָרְטֵעֵן וּוִילֵלֵעֵן וְאֵלֶּט אִיהֶר
אִיךְ קִינְעֵן שְׁנִיטֵט אִינוּ

בבשרכם

פלייש

ר ש י

תרגום אונקלוס

דְּדִקְנֶךָ: (כח) וְחִבּוּל עַל נַפְשְׁ דְּמִיחָא תְּחַתְּנוּ

זֶה הַמַּעֲוֶה כְּדַעֵי לְאַחֲרֵי אֲזוּנוּ וּלְפִדְחָתוּ
וּנְמַלֵּא הַקֶּף רָאָז עֵגוּל סְבִיב שַׁעַל אַחֲרֵי
אֲזוּרֵי עֵקְרֵי שַׁעֲרוֹ לַמַּעֲלָה מִלְּדַעֵי הַרְבֵּה:

בבשריכון

פֶּאֶת זִקְנֶךָ. סוּף הַזִּקָּן וּגְבוּלָיו וְהֵן חֲמֵשׁ שָׁתִים כֹּלֵל לְחֵי וּלְחֵי לַמַּעֲלָה אֲלֵל הַרָאָשׁ שֶׁהוּא רַחֵב וַיֵּשׁ
בּוֹ שְׁתֵּי פְּאֵת וְאַחַת לַמַּעֲלָה בְּסוּטְרוֹ מִקּוּם חֲזוּר שְׁנֵי הַלְחָיִים יַמֵּד: (כח) וְשָׂרְט לְנַפְשׁ. כֵּן דְּרַבְּנָן
שֶׁל

ב א ו ר

וענינו הסרה, כמו ונקף סכני יער (ישעיה י' ל"ד), כנקף זית (שם י"ז'), וכננין הכבד תאמר
גם כן תקיפו, כמו מן נגש וכי תגישו פסח ופולה (מלאכי א' ח'), ומחנמת הבתוב שנחרה במלה
שהיא לשון הסרת השער כמו אותן שנחסרו נו"ן, גם לשון הקפה סביב כחותן שמנחי עי"ן,
ולמדנו שאפילו במספרים אסור, שאינו תולה האיסור בהשגחה אלא בהקפה: הקפו, לשון
רבים, אמרו רבוצינו ז"ל לחייב את המקיף ואת הניקף: ולא תשחיה את פאת זקנך, למד מענינו
שמדבר על פאות מיוחדות שבזקן, וקבלו רבותינו ז"ל שהן חמש, שתיים מכאן ושתיים מכאן ואחת
מלמטה, וכמו שפי' רש"י ז"ל שתיים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי
פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבו' שני הלחיים ימד: תשחיה, אמרו בת"כ לפי שנאמר
להלך ופאת זקנס לא יגלחו, יכול אפילו גלחו במספרים כנחער יהא חייב, ת"ל לא תשחית
פאת זקנך, יכול אפילו לוקחו במלקט ורהיטני יהא חייב, ת"ל לא יגלחו, הא כילד גלות שיש
בו השגחה הוי אומר זה תער, ופי' הר"ן ז"ל תער מגלח השער מעיקרו, ואני תוהה דמספרים
חדים כעין תער גם הן מחליקין בתער, ועל כן אנה יכול אפילו גלחן במספרים כנחער,
כלומר שהחליק הפאות כמו בתער, גם התער אינו מגלח השער מעיקרו. ולדעתי לשון
השגחה נופל על המכלה דבר בבת אחת באף ובחמה, ודומה לו התער שבהעברה אחת על
הבשר לוקח חצי הזקן בבת אחת או פאה בלו בבת אחת, אבל במספרים אי אפשר אלא מעט
מעט, והתורה אומרת ולא תשחית למדנו שעל גלות של תער מקפיד, ויפה אמרו אי לא
תשחית יכול אפילו לקחו במלקט ורהיטני, כלומר שהן כלים הלוקחים הפאה בבת אחת כמו
תער, לא כמו שפירשו ז"ל שמשחיתים השער מעיקרו וכמו שפרשו, לכן אמר להלן לא יגלחו
שאינו אסור אלא ע"י גלוח, ותער מגלח כמו שמנינו ביום ההוא יגלח ה' בתער השבירה וגו'
(ישעיה ז' כ'), וכן מספרים, אבל מלקט ורהיטני אינן כלי גלוח, ולפי שהלחיכה תורה גלוח
והשגחה, אין זה אלא תער: (כח) ושרט לנפש, השריטה ידוע בדברי רז"ל הרבה, סרט
שריטה כמותל, וכשעושהו בנשר יהיה חבורה, וכפי הנראה הוי העבו"ם נוהגין לעשות שריטה
ידוע בנשר כשמת להם מת, לאיזו מחשבה רעה שהיו חושנים על הנפש, וזהו שרט לנפש,
כי לא אמר לא תשרטו בשרכם לנפש אך ושרט לנפש כמדבר על שריטה ידועה שהיא בעבור
נפש, אותה לא תתנו בבשרכם, כמו ובתובת קעקע לא תתנו בכם, שהיא נתינה בכוונה,
ובמשנה תורה נאמר לא תתגודדו (דברים י"ד א'), כמו ויתגודדו במשפטם נחרכות (מ"א
י"ח

ה מ ע ר

המלה הזאת, אולם באמת אין הכוונת כלל שיש לעברי שרט יקף, אך שרט כלס נקף, ולו שתי
הורחות, אחת מענין הסנוב כמו כאן, והשנית מענין כריחה כנקף זית (ישעיה י"ז'), וכן
גם דעת החכם געזעניוס בספר המליס שלו, גם הרד"ק בשרש יקף חתם, ואפשר שיהיה זה
הפעל מפעלי'הנו"ן, כי אם יהי' מן יקף היה ראוי לבוא ע"ד הנחיס ולא ע"ד הזכרים כנודע

קדושים יט

בבשרכם וכתבת קעקע לא
חתנו בכם אני יהוה: (כט) אל-
תחלל את-בתך להזנותה ולא-

חונה

תרגום אישכנזי קעג

פלייש געבען, אייך קיין אייג-
געאצטעס מאהל אן אייך נא-
כען; איך, דער עוויגע!
(כט) ענטווייהע דייגע טאכטער
ניכט, זיא צור אונצוכט צו
פער-

תרגום אונקלוס

בבשרכון ורושמיין חריתין לא חתנון בכון
אנא יי: (כט) לא תחיל ית ברתך לא מעייתה

ולא

ר ש"י
של אמוריים להיות משרטין נשרם נשמת
להם מת: וכתובת קעקע. כתב המחוקק
ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו
במחט והוא משחיר לעולם: קעקע. לשון
(כ"ב) תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם
אל תחלל את בתך להזנותה. נמוסר בתו
סנויה

באור

י"ח כ"ח), והוא ככלל ושרט לנפש: וכתובת קעקע, מכתב של קעקע, שזרט מכתב נבשרו
כמין איתיות, וממלא השריות עם דיו או כחול, והיא הקעקע, ובמשנה (מכות דף כ"א
ע"א), כתב ולא קעקע, קעקע ולא כתב אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע, בדיו ובכחול ובכל
דבר שהוא רושם, ולפי זה וכתובת על השריטה, וקעקע על הרשימה בדיו או בלבע, שלשון
וכתובת לא חתנו נכס, נכס מורה על מכתב של שריטה, לא על מכתב שעל העור. וא"כ
כתב ולא קעקע על השורט איתיות ולא השחירן בדיו, וקעקע ולא כתב על הרושם בדיו
ואינו שורט, וכך הבנתי מלשון רמב"ם ז"ל (עכו"ס וחוקותיהם פי"ב י"א) שאמר כתב ולא
רשם בלבע, או שרשם בלבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע, הרי שקרא השריטה
בחיבה, והרשימה קעקע, וכן נכון כי קעקע מן המרובעים לדעת רד"ק ז"ל בשרשים, והוא
מורגל בלשון חכמים מקעקע כל הבירה כלה וחזור מריש לבעליו, וכן באן שהמכתב חסור
בעור וקיים בו ע"י הלבע, אבל שרט לבד אינו קיים שחוזר ונרפא. או כמו שפי' רש"י ז"ל
קעקע, לשון והוקע אותם והוקענום, שתוחבין עץ בארץ ותולין אותן עליהן, ונמלאו
מחוקקין ותחובין בקרקע פורפויינט בלע"ז (פורפוייאנט, ובלשון אישכנזי דורכגראבענד חייג
גרענבענד). כתב המחוקק ושקוע שאינו נמחק לעולם, שמקעקע במחט והוא משחיר
לעולם, ולדעת רבינו ז"ל שהמחט שחושב בעור וכותב בו יש עליו לבע שחור שנכנס בכחיבה
ומשחיר לעולם, וסוף סוף וכתובת על השריטה, שזרט לקעקע, שהוא על ידי לבע
הנכנס בשריטה, אבל רבי' עובדי' מדרטנוורא ז"ל הבין שהקעקוע היא השריטה, והמכתב
היא הרשימה, ולשון המקרא וכתובת קעקע הסוד, וענינו וכתבת נהוד הקעקע לא חתנו
נכס, והתנא שנה ע"ד שיכתוב ויקעקע נמשך אחר לשון המקרא, ולדברנו לשון המקרא ולשון
התנא הכל על הסדר: בכס, לא אמר נבשרם, לפי שאינו כמו שרט נבשר, אלא בעור הנבשר
כמו אדם כי יהיה בעור נבשרו (לעיל י"ג ב'), ושם בארנוהו: (כט) אל תחלל את בתך להזנותה,
לפי שעם קדוש אתה לי, אל תנהגו בזרעכם מנהג חולין שנהגים בהן שאר העמים, שיש בהן
קדשות ומופקרות לכל בעבור אתן, ואתה אל תחלל את בתך להפקירה לזנות לכל, ובכלל זה,
אפילו למוסרה לאיש אחד שלא לשם אישות וקדושין, שאם הותר דבר זה, ימסרנה היום לזה
ומחר לאחר, והיא תמסור עלמה בעבור אתן לכל דורש אותה, והרי היא מופקרת לכל, ועל זה
נאמר לא תהיה קדשה בנות ישראל (דברים כ"ג י"ח), ואינו דומה לאונס ומפתה שחייבה תורה
ממין ולא מלקות, כי אונס ומפתה מקרה, לא מדעת אביה, וגם היא לא הניחה עלמה לבד,
אל מוכר בתו או היא שמוסרת עלמה נבטיל ממון וכיוצא חלולין הוא, שאעפ"י שכוני הנז
על הפנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה, באן הנוא לידי זנות ממש, שיבואו עליו גם מי
שאין קדושין תופסין לו בה, שהרי תהיה מופקרת לכל, ועל כן אמר להזנותה, שעל ידי
שימסרנה שלא לשם אישות, יעשנה זונה, ולכן אפילו מוסרה למי שקדושין תופסין לו בה עובר
בלאו

פערפיהרען, דאמיט דאז לאנד
ניכט אונזיכטיג אונד פאללער
שאנדטהאט ווערדע. (ל) בע=
אבאכטעט מיינע רוהעטאגע,

תִּזְנֶה הָאָרֶץ וּמְלֶאכֶת הָאָרֶץ זָמָה:
(ל) אֶת־שְׁבַחְתִּי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדְּשֵׁי

חיראו

אונד

ר ש י

תרגום אונקלוס

וְלֹא תִמְעִי אֶרְעָא וְתַחְמְלִי אֶרְעָא עֲצִת
תַּחְמְלִין: (ל) ית יומי שביא די לי תפרון

פנויה לביאה שלא לשם קדושין: ולא תזנה
הארץ. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את
פירותיה לעשות במקום אחר ולא בארבעים
וכן הוא אומר וימנעו הביבוי וגו' (ירמיה'):
(ל) ומקדשי תיראו. לא יבנס לא במקלו

ולביח

ובמנעלו ובאפונדתו ובאזק שעל רגליו ואע"פי שאני
מוהירכס

ב א ו ר

בלאו, וכן דעת רש"י ז"ל, ואין עוד עליו תלוית הרמב"ן ז"ל, וכן הורה רמב"ם ז"ל. ויפה אמר
רשב"ם ז"ל להזנותה, זנות של פנויה להיות כקדשה, וכן שנו בת"כ אל תחלל וגו', לא אמרתי
אלא חלול שהוא לשם זנות, ואיזה זה המוסר לחברו בתו פנויה שלא לשם אישות, וכן היא
המוסרת עבמה שלא לשם אישות: ולא היונה הארץ, כלומר אם תעשה כן מתרבה הזנות בכל
הארץ, בהיות קדשות מופקרות לכל, כאמרו ואיש ואביו ילכו אל הנערה (עמוס ב' ז). וחלה
הזנות בארץ, לפי שגם הארץ קדושה, ואתה מחללה ברבות הזנות, כאמרו ותחמישי ארץ בזנותך
וברעתך (ירמיה ג' ב'), שהרי על העריות אמר ותקיא הארץ את יושביה (לעיל י"ח כ"ה), ולא
תקי' הארץ אתכם וגו' (שם כ"ח), ומדברנו שם תבין שמלמד שמחלל זרעו, גם חוטא בעבור
הארץ: ומלאה הארץ, ע"י המעשים הללו תמלא הארץ זמה, שעל כל דרך ועל כל פתח עינים
ישבו קדשות להפטיח כל עובר ארץ, ורבה מחשבות זמה, ולשון ומלאה הארץ על יושבי הארץ
כל עובר ושם עליה, כמו ומלאה הארץ דעה את ה'. ולפי שמלת זמה נכתב בעריות, ובאין
מדבר בפנויה, אמרו בת"כ ר"א בן יעקב אומר מחוך שהו' נא על נשים הרבה ואינו יודע על
איוו מהן נא, והיא שקבלה מאנשים הרבה, ואין יודע מאיוו מהן קבלה, שגג ונשא לבתו,
שגג והשיאה לבנו, נמלא הוא נשוי לבתו, ובנו לאחותו, נמלא ממלא את העולם ממזרים,
וזהו פשע ישר, ומסכים עם מלת להזנותה: (ל) את שבחתי השמרו, כבר נאמר בראש הענין
(פסוק ג'), להזהיר על קדושת המשפחה וכמ"ש שם, ועכשיו מדבר שהתיחדו ישראל לבד במלות
הללו, כי לא לזה שבת לשאר העמים ואם כלם לריבין להודות על תדוש העולם, ולכן אחר
אל תחלל את בתך להזנותה, בדרך הקדשות שגבל הארצות, אמר את שבתותי תשמורו, כי
שם נאמר אות היא בני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם (שמות ל"א י"ג), כי
יום השבת הנאמר במעשה בראשית, היא דבקות השכינה בתחתונים, כי לאחר שכלה מלאכתו
בשש ימים, נכנס בעולמו לברכו ולקדשו, וכאשר בני אדם בדורות הראשונים מאחרי ה',
בחר באברהם ובזרעו להיות להם לאלהים, להשפין שכינתו בחוכם לבדם, ולכן אותם לבד
לזה על יום השבת שהוא קדש, להיות אות כי עם זו קדש הם, והאומר את יום השבת, יודע
שהוא זרעו קדש, ולא יחלל זרעו כשאר העמים, גם ישמר מכל המעשים שהזהיר עליהן
למעלה: ומקדשי חיראו, מקדשי אשר נתתי בחוככם, תיראו יראת כבוד ולא תעשו דבר הגורם
עומאת הארץ שמקדש ה' בתוכו, כאמרו ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבי' בה אשר אני
שוכן בתוכה וגו' (במדבר ל"ה ל"ז), ולפי שאמר ולא תזנה הארץ וגו' שלא יגרמו עומאת הארץ,
אמר

ה מ ע ר

(ל) את שבחתי השמרו, אם אמנם דברי הרב המכאך בענין שבת שנלטו בו אך בני יעקב,
נכונים וישרים למולאי דעת, מ"מ בעיקר הדבר יראה לי, שאם גם בני נח מחוייבים להאמין
בקדוש העולם, אינן נוקקין להאמין כי בשש ימים ברא אלקים את הכל וינח ביום השביעי,
כי על זאת לא יעיד השכל, ואך לנו בני ישראל בזה הקבלה למורשה, וא"כ מדוע ישמרו
את

תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה: (לא) אֶל-הַפָּנֹי
אֶל-הָאֵבֶת וְאֶל-הַיְדְעָנִים אֶר-

חבקשו

תרגום אשכנזי קער

אונד האַבט עהרפֿורכט פֿאַר
מיינעם הייליגטהום; איך,
דער עוויגע! (לא) האַלטעט
איך ניכט אַן טאַדטענבע-
שווערער אונד צייכענדייטלעך,
זוכט

ר ש י

מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמרו
אין בנין ב"המק דוחה שבת: (לא) אל
תכנו אל האובות. אזהרה לבעל אוב
וידעוני. בעל אוב זה פיתום המדבר
משקיו. וידעוני המכנים עלם קיה שמה
ידוע לתוך פיו והעלם מדבר: אל תבקשו. להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מטמאין
לפני

תרגום אונקלוס

וְלִבְיַת מִקְדָּשִׁי תִהְיוּ דַחְלִין אֲנָא יי: (לא) לָא
תַחֲפִנּוּן בְּתַר בִּידִין וְזִכְרוּ לָא רַחֲבָעוּן
לאסהאבא

ב א ו ר

אמר ומקדשי תיראו, כלומר תנו כבוד לה' אלהיכם השוכן בארלכם, ומלת תיראו בארונה
(פסוק ב') שהוא יראת רוממות, כמו שאמרו רבותינו ז"ל איזהו מורא לא יכנס להר הבית
במקלו ובתרמילו במגעליו באפונדתו ובאנק שעל רגליו ולא יעשו קסדריא ורקיקה מק"ו,
כלומר אלו הן פעולת המורא, שיכבד המקום הנורא הזה בכל אלה, ועיקר המורא והכבוד
בלב בעבור כבוד השוכן בו: (לא) אל חפנו, כמו אל חפנו אל האלילים (פסוק ד') והפנייה כולל
הכל, לפנות אחריהן בלב להאמין במעשים המתועבים הללו ולאחוב אותם, ולשאל בהם גם
לעשותם, ואם כן מקרא זה אזהרה לבעל אוב וידעוני העושה מעשה והן בסקילה, ואזהרה
על השואל מבעל אוב וידעוני, שגיהן פונין אחריהם, ואפילו הנטייה במחשבת הלב, וכן
יש להוכיח מברייתא דת"כ שזכרה שתייהן, אבל לא ימלא בך מעניר בנו ובתו באש וגו' ושאל אוב
וידעוני (דברים י"ח וי"ח), מדבר בבעל אוב וידעוני עכמן, שהן שואלין באוב, וכמו כל
האמורים בכתוב זה שישאל מעשה, אבל השואל בבעל אוב באזהרה, ולכן שנה במשנה (סנהדרין
דף ס"ה ע"א) הרי אלו בסקילה, והנשאל בהן באזהרה, לא ניה והשואל בהן, כי השואל באוב
הוא העושה מעשה, אבל הנשאל אינו אלא השואל מבעל אוב, שהוא נשאל מבעל אוב, כמו
שאמרה את מי אעלה לך (שמואל א' כ"ח י"ח), והחוספות ז"ל שם שהקשו אס בחוב זה אזהרה
לנשאל בהם יתחייב כרת, שהרי אמר (פרשה כ"ו) והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים
לזנות אחריהם וגו' והכרתי אותם מקרב עמו, אין הכתובים דומים כי להלן מפורש אלו לזנות
אחריהם, שהוא העושה מעשה ומייב כרת, וכן כל לזנות על המעשה, כמו לזנות אחרי המלך
(לקמן כ' ה'), כי תחל לזנות (לקמן כ"א ז'): האבת, שם המוענה כך היא, והעושה מעשים
אלו

ה מ ע ר

את השבת? (לא) אל האבות, ימים רבים עמדתי על דברי הראב"ע שאמר מגזרת באובות
חדשים (איוב ל"ב י"ט) כי הם עיקר זאת האומנות ע"כ, ולא ידעתי מה ענין זה לזה, עד
שמלאתי בדברי החכם געועניוס בפירושו לספר ישעיה, שאמר כי בעל אוב הוא המשמע קול
מנטנו (בויכרעדנער) כי הנטן דומה לנאד. וזה קרוב לדברי חז"ל זה פיתום המדבר משקיו, כי
נקל הוא אל האנשים האלה לשום עלם בנית השקו ויהי נשמע הקול משם עד כי יחשבו השומעי'
שהעלם מדבר כנודע. ואל הידענים, כתב הראב"ע מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות ע"כ.
אל האבות ואל הידענים, כרוב ספרים הגי' באונקלוס בידין [וזהו פיתום במצואר במשנה
סנהדרין (ס"ה א') בעל אוב זה פיתום וכו' ועיין מערכי לשון ערך בדין], ודבורו, ותוס'
סנהדרין (ס"ה ב') ד"ה מעלה בזכורו הביאו לאוב וידעוני מתרגמינן בידין וזכורין,
והמתורגמן במלת זכר הביא ת"א וזכורו בזין וביחיד והעיר שם שאין הפרש בתרגום לבין
לשנא דיחיד (ידעוני) ובין לשנא דרבים (ידעונים), ומה שכתב עוד שם ובתרגום ירושלמי
ידעוני

תרגום אשכנזי

זכרתי איך נכבד דודך ריעועלבע
צו פער אונררייניגען; איך דער
עיווגע, אייער גאטט! (לג) פֿאַר
איינעם גרויען הויפטע זאָללסט
דוא אויפֿשטעהען, דאָז אַנזע

קדושים יט

תְּבַקְשׁוּ לְטַמְאָה בָּהֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: (לג) מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם

והדרה

תרגום אונקלוס

לְאַסְתָּאבָא בְּהוּן אָנָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ: (לג) מִן
קִדְם דְּסִבְר בְּאוֹרֵיתָא תִּקּוּם וְתִהְדֵּר אֲפִי

סכא

ר ש י

לכני ואני מתעב אתכם: אני ה' אלהיכם.
דעו את מי אתם מתלפין בני: (לג) מכני
שיבה תקום. יכול זקן אשמאית"ל זקן אין
זקן

ב א ו ר

אלו נקרא בעל אוב, כלומר איש העוסק במעשה האוב, וראיה ועשה אוב וידעוני (ד"ה ב' ל"ג
(ו'), וכן בקשו לי אשת בעלת אוב (ש"א כ"ח ז'), קסמי נא לי באוב (שס שס ח'), וכן הידעונים
שם החוענה, ואין נודע לנו מה הם המעשים הללו. ורבותנו ז"ל אמרו בעל אוב, זה פיתום
המדבר משזיו, וידעוני זה המדבר בפיו, ושתיין מעשה בשפים ע"י גלגלת של מת ועלם של חיה
שמה ידוע, ואין להאריך בזה, שכבר נכרתו דברים אלו מדורות רבים מן הארצות הידועות לנו:
אל הבקשו לטמאה בהם, כל מנקה נכסף לדבר בכל לב, כמו אם תנקשה נכסף (משלי ב' ד'),
כי אינו מזהיר אל חכנו לדעת מה מעשיהן, שאם עושה כן להבין ולהורות מותר כמו שאמרו לא
תלמד לעשות, אבל אתה למד להבין ולהורות, על מה הזהיר אל תבקשו לטמאה בהם, לתור
אחריהן מאהבתו אותן לטמאה בהם להתעבא במחשבות הללו טומאת נפש, כמו מחשבות זמה
המשחיתים הנפש ומעשאים אותה כן אלו, וזהו שאמרו בת"כ, מלמד שאין עליו על האדם,
אל"כ הפנה דעתו להן ונטמא להן, כלומר לא בשחושב עליהן בלי פניית דעת וטומאה, ובמחשבות
ערויות שאין לומר עליהן שיחשוב להבין ולהורות נחמ' סתם אל תטמאו בכל אלה (פרשה י"ח כ"ד):
אני ה' אלהיכם, אשר לוייתי אתכם קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם, כמו שפיר' במשנה תורה
בפרשת כי אתה בא אל הארץ וגו': (לג) מפני שיבה תקום, אחר שהזהיר על קדושת המחשבות
מכל מחשבת הבל ואלילים וכשפים, שלא יפנה אחרי המתפארים בידיעת הטומאות כמו מעון
ומנחש ואוב וידעני, כזה עתה שיכבדו את האמת, ויחננו כבוד לחכמים וליודעים, הן על שתי דרכים.
הדרך האחד שחכמו על ידי נסיונות ברוב שנים, כי הישישים בימיהם הרבים עמדו על דברי רבים
מה טוב ומה רע, כאמרו בישישים חכמה וגו' (איוב י"ב י"ג), והדרך השני על ידי התורה, שלמד
תורה

ה מ ע ר

ידעוני תרגום זכורין וכל אוב ואובות אובא ואובין ע"כ, זה בודאי ט"ס, וכל אוב
ואובות בין יחיד ובין רבים מתורגם בכל מקום באונקלוס וביונתן לנביאים ובתרגום התורה
המיוחס (בטעות) ליונתן ובתרגום ירושלמי בידין בלשון רבים, (וכמו שהובא ג"כ במתורגמן
מלת צד ואין זכרון שם מתרגום אובא ואובין), וכל ידעוני וידעונים מתורגם בלשון יחיד.
ובמלת דבר כתב המתורגמן בתרגום ירושלמי תרגום של אוב דבורו וכו' ע"ש, גם כאלן אין
להסתפק שהוא טעות, ויחכן כי שם אוב נדפס שם שלא במקומו ול"ל בתרגום ירושלמי תרגום
של נחשים דבורו, לקראת נחשים (במדבר כ"ד א') למשאל בדבורו (בנוסחאות שלנו הג'
למשאל בדכירא לקדמות-קסמיה) ואונקלוס תרגם אוב זכורו ע"כ, ונכון הוא לתקן
בתרגום אונקלוס זכורו במקום דבורו כמו שהוא בתרגום יונתן לנביאים (שזאל א' כ"ח
ג' ט'. מלכים ב' כ"ג כ"ד. ישעיה' ח' כ', י"ט ג') דלשונא דתלמודא נקטו. והחכם בעל
אזהב גר שהקשה על"ע דבפרק ד' מיתות שנינו בברייתא שהמעלה בזכורו הוא בעל אוב
לא בעל ידעוני ואונקלוס תרגם ידעוני זכורו? מעלים עיניו מדברי חס' במקומו ד"ה
מעלה בזכורו וז"ל: ויש לתמוה קצת דהוי ליה למנקט המעלה בידין שהוא תרגומו של
אוב? ע"כ, ובעל אזהב גר מהפך התמיה כחומר חס' דהוי ליה לאונקלוס (וליונתן) לתרגם
אוב זכורו. (ד"ה).

והדרת פני זקן ויראת מאלהיה
אני יהוה: ם רביעי ששי (לג) וקרי-
יגור אתה גר בארצכם לא תונו
אתו: (לד) כאזרה מכם יהיה לכם

הגר

חרגום אישכנוי קעה

הען איינעם אלטען פֿערעה-
רען, אונד דאָדורך עהרפֿורכט
בעצייגען פֿאַר דינעם גאַטטע,
איך דער עוויגע! (לג) ווען
איין פֿרעמדער זיך אין איינע-
רעם לאַנדע אויפֿהעלט, זאָ
מיססעט איהר איהן ניכט דרי-
קען. (לד) דער פֿרעמדלינג, וועלכער זיך בייא אייך אויפֿהעלט, זאָלל אייך זאָ גוט
אלס

תרגום אונקלוס

ר ש י

סבא ותדחל מאלהך אנא יי: (לג) נארי
יתגיר עמכון גיורא בארעכון לא תונו
יחיה: (לד) ביישיבא מנכון יהי לכון גיורא
דיחגיר
(לג) לא תונו. אונאָת דברים לא תאמר לו אמש היית עובד ע"א ועכשיו אתה בן ללמוד תורה
שנתנה מפי הגבורה:

(לד) כי

ב א ו ר

חורה ומכמה, וזה יתכן גם בלעיר לשנים, והוא נכבד מן הראשון מאד, ועל ראשון אמר מפני
שינה תקום, כשתראהו עובר תקום מפניו לכבודו, וכל שינה במשמע כמו שאמרו (קדושין דף ל"ב ע"א)
איסי בן יהודה אומר כל שינה במשמע, ואמר ר' יוחנן הלכה נאיסי בן יהודה, אפי' בור בתורה
בעברו לפניך תקום מפניו להראות שאתה חולק כבוד גם לבעלי הזכמה מלד הנסיון, ואם השב לא
עשה כלום בבחירתו, אלא רוב שנים יודיעו חכמה מעמך, ועל כן נאמר שם דבר שינה, ולא שם
התאר שב, כי חלוקת כבוד היא לשינה שהודיעה לו חכמה, לא בעבור פני השב, ואם"כ אמר והדרת
פני זקן, זה חכם בתורה, שראוי לכבוד מפני כבוד נשמתו שנטה לנו לעמול בתורה ונעשה חכם,
וחו פני זקן, כי הפנים על הנפש, כמו שבארנו (פסוק ט"ו), ומלת הדר נוסף על היתרון כמו
שבארנו (שם) שיהיה יתרונו בלבך על שאר בני אדם, וזה דרך אהב חכמה שיהדר בלב ובמעשה את
החכמים, וכן אמרו ז"ל חיזהו הידור לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו,
ודומה לזה אמרו במורא אב ואם כמ"ג (פסוק ב'), וכל שכן שיקו' מפניו שזייב אפילו לשב אשמאי:
ויראת מאלהיך, כבר בארנו (פסוק י"ד), שבהיות אחריו מ"ם הוא יראת עונש, ונכתב על דבר
מסור ללב, שאינו יכול להודיע לאדם אחר, לפי שלעיני אדם יקום ויהדר את החכמים בדברים
ובמעשים, ובלבו יהיה בזה חכמה ומוסר, או לפי שזונא הוא להם יתרחק מחברתם שלא ילטרך
להדרם, על כן נאמר על זה ויראת מאלהיך, גור לך מפני אלהיך הבודן לבבות, כי יביאך במשפט
על בזיון תורתו ויראיו, גם רבותינו ז"ל בת"כ פי' כן, אלא שדברו על חלק המעשה, שאמרו יכול
אם ראהו יעלים עיניו כאילו לא ראהו, הא כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך:
(לג) ובי יגור אתך גר, זה גר לזק, ופרשנוהו (פרשה ט"ז כ"ט): בארצכם, גם בת"ל אקור
להונות הגר, ונכתב בארצכם לפרש הונאה זו מה היא שבהיותה ארצכם, שנתתי לכם לנחלה,
כן תאמרו לנו נתנה מורשה, ויקל בעיניכם הגר הגר אתכם, שאין לו חלק ונחלה בה ותונו אותו
בדברים להשפילו ולבזותו, וכן כל לשון הונאה שנמקרא על בעלי הכס נגד חסרי כס, שמרויחים מחסרון
החלש כנגדם, כמו יתום ואלמנה הונו נך (ישוקאל כ"ב ז'), והאכלתי את מוניך את בשרם
(ישעיה מ"ט כ'), וכן אל תונו איש את אחיו (פרשה כ"ה י"ד), בהיותו דל השפל ממך, וכן באן,
וכמו שפרשנו שאל יהא בזוי בעיניך בעבור שהוא מעם אחר ומארץ אחרת. ורבותינו אמרו בת"כ שלא
תאמר לו אמש היית עובד עכו"ם ועכשיו נכנסת תחת כנפי השפינה, גם זו פרט מעיני ההונאה,
וזכרוהו לפי שנוהג גם בגלות שאין לנו ארץ נחלה להתפאר בה: (לד) יחיה לכם הגר, כבר אמר
להלן

הגרו והגרו אתכם ואהבתם לו כמות
כיגרים הייתם בארץ מצרים
אני יהוה אלהיכם: (לה) לא תעשו
עול במשפט במדה במשקל

אלם אינהיימישער זיין, דוא
זאללט איהן ליעבען, וויא
דוא דיך זעלבסט ליעבעסט,
דעו איהר זיך אויך פֿרעמד-
לינגע געוועזען אים לאַנדע
מצרים; איך דער עוויגע,
איער גאָטט! (לה) איהר

ובמשורה

זאללט קיין אונרעכט טהון אים געריכטע, אים מאַס דער פֿלעכען, אים געוויכט, אונר

תרגום אונקלוס

דיחגייר עמכון ותרחס ליה כותך ארי דירין
הויחון בארעא דמצרים אנא יי אלהכון:
(לה) לא תעבדון שקר בדין במשחחא
במחקלא

(לד) כי גרים הייתם. מוס שך אל תאמר
לחברך: אני ה' אלהיכם. אלהיך וזלתי
אני: (לה) לא תעשו עול במשפט. אם
לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט
ומהו משפט השנוי כאן הוא המדה והמשקל
והמשורה מלמד שהמודה נקרא דין שאם

שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקן חרם ותועבה וגורם לחמשה דברים
האמורים בדין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב
ומגלה אותם מארצם: במדה. זו מדת ארץ: במשקל. כמשמעו:

ב א ו ר

להלן (במדבר ט"ו ט"ז), תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגרו הגר אתכם, אלא באורח מנס
יהיה חשוב לכם הגר הגר אתכם: ואהבת לו כמות, זאת המליצה פרשנוה (פסוק י"ח), ולא
היה צריך להאמר, שכבר נכלל במלות ואהבת לרעך כמוך, אבל נכתב לעבור עליו בשני עשין
לפי שבא לחסות תחת כנפי השכינה, וכן לא תונו אותו, כבר נאמר בן ישראל וגר לך ככלל,
ונאמר עוד וגר לא תונה, כל זה לעבור בלאוין הרבה, וכמו שאמרו (ב"מ דף נ"ט ע"ב), וכן
לענין האהבה אנו חייבין משום ואהבת לרעך כמוך, ומשום ואהבת לו כמוך, וכן אמר רמב"ם
ז"ל בס"ה עשה (ר"ז), ונוסף על זה נאמר ואהבתם את הגר (דברים י"ט), ומה טובים דברי
רז"ל לנו על הגר כמו שזכרנו על עמנו, שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ונאמר ואהבתם את הגר,
ולא אמרו לנו על כל אדם ואהבת לרעך כמוך, שאינו דומה הנאמר בלמ"ד, שאינו סגולה
פרטית בנאהב למלות אהבת המקום ב"ה שנאמר בה את, כי אין קץ לסגולותיו העליונות
המעוררות אהבתנו אותו, אבל גר אמר ואהבתם את הגר, בעבור שיש בו סגלה פרטית יותר
משאר בני אדם, שעוב ארבו ועמו ומעשיו, ובא לקבל עליו עול תורה ומצוה, וזה דומה אל
ואהבת את ה' אלהיך. וראב"ע ז"ל פי' לרעך, על דעת רבים שהלמ"ד נוסף בלמ"ד לאגרו
ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו לגפשו, אבל אל"כ חסר מלת את הטוב בכתוב,
והוא קרוב לדברי רמב"ן ז"ל שמדבר על סור הקנאה מן הנפש בכל הדברים, וכפי מ"ש למעלה
(פסוק י"ח) מתישב הכל: כי גרים הייתם בארץ מצרים, והמלריים הונו אתכם והעבירו בכם
בסרך, שאמרו לנו הארץ, וגפרעתי מהם ביד חזקה להשיב חרפתם אל חיקם, כי היו סדרי
המכות מכוונות להכניע גאון לבם, כמו שבארנו בס' ח"ג, על כן תשמרו אתם ולא תונו את
הגר בארצכם [א"ה], עיין מה שכתבתי למעלה (שמות ב"ב ט')^ט: אני ה' אלהיכם, אשר
עשה למענכם נסים ונפלאות, והגדלתי אתכם על אדוניכם ומוניכם: (לה) לא תעשו עול
במשפט, אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט, ומהו משפט השנוי כאן, היא המדה
המשקל והמשורה, מפי' רש"י ז"ל, וכן הוא שנוי בת"כ, והוא פשט הכתוב, ומלת במשפט על
בל תקון דבר נביגת לב כפי הדק, ויראה בעיני כי כאן מדבר עם שרי הארץ שהם המלדקים
המדות והמשקלות והאימות, שלא יעשו עול במשפטם להקטין או להגדיל, להעשיר יחידים
במדינה וכוונת, ולהלן נאמר לא יהיה לך בביסך אבן ואבן וגו' (דברים כ"ה י"ג) לא יהיה לך
צביתך איסה ואיסה וגו' מדבר עם היחיד לא יהיה לו אבן קטנה למכור, ואבן גדולה לקנות בה,
וזה לא יתכן בשרי הארץ, וזהו בביסך צביתך, וכאן אמר במשפט ולשון רבים: במדה, במדת
קרקעות, שצריך לה חכמת המדידה והם יודעים משפט הדבר, רק יטעו את ההמון: במשקל,

ק ד ו ש י מ י ט

ובמשורה: (לו) מאוני צדק אבני-
צדק איפת צדק והיו צדק יהיה
לכם אני יהוה אלהיכם אשר-
הוצאתי אתכם מארץ מצרים:
(לז) ושמרתם את כל הקתי ואת-
כל משפטי ועשיתם אתם אני
יהוה: פ

חמישי

וידבר

תרגום אשכנזי קעו

איים מאם דעם הויפענס .
(לו) ריכטיגע וואגע, ריכטיג-
געס געוויכט, ריכטיגעס שעפ-
פעלמאס אונד ריכטיגעס קאנ-
נענמאס מיכט איהר האבען;
איך, דער עוויגע אייער
גאטט, דער איך איך אויס
דעם לאנדע מצרים געפיהרט
האבע! (לז) בעאכאכטעט
אללע מיינע געזעטצע אונד
אללע מיינע רעכטע, אונד
האלטעט זיא; איך דער עוויגע!

דער

ר ש י

ובמשורה. היא מדת הלח והיבש: (לו) אבני
צדק. הם המשקולו' שזקלין כנגדן: איפת.
היא מדת היבש: הין. זו היא מדת הלח:
אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. ד"א אני
הבאתי במכרים בין טיפה של בכור לטיפה
שאניה של בכור ואני הנאמן ליפרע ממי
שטומן משקלותיו במלח להוות את הכריו'
שאין מכירין בהם:

ואל

תרגום אונקלוס

במתקלא ובמכילתא: (לו) מאונון דקשוט
מתקלון דקשוט מכילון דקשוט והינן דקשוט
יהון לכון אנא יי אלהכון די אפיקית יחכון
מארעא דמצרים: (לז) ותפרון ית כל קימי
ות כל דיני ותעבדון יתהון אנא יי:

ומליל

ב א ו ר

כולל המאזנים והאבנים: ובמשורה, פי' רש"י ז"ל זו מדת הלח והיבש, ואם מלאנו ומוס במשורה
תשה (יחזקאל ד' י"א), אינו ראיה כי היא מדת הלח לבד, חולי הוא שם מדה ללח וליבש,
ומן הכתוב שלחרינו נראה כן, שנגד משקל אמר מאזני צדק אבני צדק, ונגד משורה אמר איפת
צדק והין צדק, שהן מדות יבש ולא ח"ה, חז"ל אמרו שהמשורה אחד משלשים ושלש בלוג,
ובת"כ נחלקו בה"פ: (לו) מאוני צדק, מאזנים העשויין כדין, לא מאזני מרמה, שכמה מיני
מרמה יש במעשה מאזנים כידוע: אבני צדק, הן המשקולו' שזקלין כנגדן, מפי' רש"י ז"ל:
איפת, היא מדת היבש: והין, זו היא מדת הלח: אני ה' אלהיכם, הייתי לכם לאלהים,
לגזור עליכם חקים ומשפטים, לא הודעתים לכל גוי: אשר הוצאתי וגו', כמו אנכי ה'
אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מכרים (שמות כ' ח'), לפי שחתם באן הענין כלו אמר בסוף
אשר הוצאתי אתכם מא"מ, אתם קבלתם עליכם עול מלכותי במכרים, ועל תנאי זה הוצאתי
אתכם משם, קבלתם עליכם מלכותי קבלו גזרותי. זהו כפי הפשט, אבל רבותינו ז"ל פרשוהו
על ענין הסמוך לו על תנאי כך הוצאתי אתכם מארץ מכרים, על תנאי שתקבלו עליכם מלות
מדות, שכל המודה במלות מדות מודה ביציאת מכרים, וכל הכופר במלות מדות כופר בי"מ,
יש בזה כונה עמוקה פרשנוה כפי' ל"ס ח"ט (פרשה י"ב י"ג): (לז) ושמרתם את כל הקתי,
ענין שמירה ועשייה וענין חקים ומשפטים, בארנו למעלה (פרשה י"ח פסוק ד' ה'), וחזר
לאמרם באן בגמר הפרשה כלה:

ה מ ע מ ר

(לה) ובמשורה, עיין בדברי הרב המנאר, והנה אנכי מלאתי גרסאות מתקלפות בדברי רש"י
ז"ל, באיזה ספרים נאמר ובמשורה זו מדת הלח ולא זולת, ובקלתם נאמר מדת לח ויבש,
ועיין